

A MORDVA NÉP
HÁZASSÁGI SZOKÁSAI.

BARNA FERDINÁND

L. TAGTÓL.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1887.

A mordva nép házassági szokásai.

(Felolvasatott a M. T. Akadémia 1887. május 2-án tartott ülésén.)

Jelen ismertetés a finn irodalmi társaság 1883. évi *Suomi* című évkönyvéből van átvéve. Maga a mű Mainoff Wladimir orosz tudós műve, ki annak kéziratát 1887. évben a finn irodalmi társaság kültagjává választatása alkalmából egy igen érdekes levél kíséretében, mielőtt műve: *Resultats des travaux anthropologiques parmi les Mordvins*, orosz nyelven megjelenne, finn nyelvre fordítás és a társaság évkönyveiben leendő közlés végett átengedte. Levelében nyomatékosan hangsúlyozá, hogy a művének tárgyát képező eme néprajzi buvárlatok a nagy-orosz szlávtság részére, mint a mely nép nem egyéb, mint a szláv és finn népelem vegyülete, nem kevésbé fontosak, mint magára a mordva néphez közel rokon finnségre.

Ránk magyarokra egy ily nyilatkozat azért fontos, mert bár a magyar nemzet ezredéves mostani hazájában más irányban bár, de az itt talált népekkel nem kisebb vérkeveredésen esett át, mint mind azon velünk rokon népek, melyek a hozzájuk képest maroknyi, de a keresztyén polgárosodásnak idejekorán részesévé lett orosz szláv elembe beolvadtak: de nyelvének szerkezetét, valamint ősi szokásainak is tekintélyes részét mind e napig tisztán megőrizte, a mint erről részben a jelen ismertetés is bizonyosságot tehet, s így tekintve a dolgot, a mordvin nép szokásainak a magyar népszokásokkal való egybehasonlítására ránk nézve csak oly érdekes, mint akár a finnekre, akár az oroszokra nézve.

Az 1877. év tavaszán, az orosz császári földirati társaság határozatából, a mordva népszokásokat buvároltam, mely mintegy egy milliónyi nép jelenleg a Czna és Tom folyóvizek mellékén tizenegy megyében lakik. A volgamelléki finn népek a szélesen elterjedt ural-altaji néptörzshöz tartoznak, melyet ezelőtt turáninak neveztek vala. Eme népfajok s különösen a mordvák, kik két csoportra: moksa és erzákra (irsa) oszlanak, mind fejalkatuk, mind arczuk jellegzetes vonásaiban s általában egész külmegjelenésükben, életmódjukban, szóval egész lényükben igen sok oly természeti sajátságokat tartottak fenn, melyek élesen elkülönítik mind a mordvákat, mind a többi valamennyi volgamelléki finneket, akár a szomszédos orosz, akár tatár népfajoktól.

Az én kutatásaim ezeljje az volt: buvárolni a mordvákat mind embertani, mind néprajzi tekintetben; megvizsgálni testalkatukat, ábrázolni életmódjuk sajátosságait; meghatározni e népfaj előbbi s jelenlegi lakhelyeit s a szomszédnépek által reájok gyakorolt hatást. S minthogy a néptani osztály épen ez időtájtban a jogászati buvárlatokra nézve is szigorú minta-szabályzatot készített, azért ez állapotokat is vizsgálatom tárgyává tevém. A magamra vállalt feladatok megoldásában több egyének szives segélyével sokkal jobban boldogultam, semmint ezt reménylhettem, nem mintha az anyag fogyatékoságától tarthattam volna, hanem inkább azért, hogy annak sokasága megdöbbentőleg nagy volt, sokkalta nagyobb, mint a hogy azt reménylhettem. Így csakhamar észrevettem, hogy a mordvák jogi ügyeiket illető vázlatok egymagokban is meglehetősen terjedelmű művet tennének ki.

Mielőtt a mordva nép jogi szokásait illető művem megírásához fognék, mely valószínűleg az orosz cs. földrajzi társaság évkönyveiben fog napvilágot látni, egyik, ezen nép külön népéleti sajátosságát, a házasságkötést választám tárgyalásom anyagául. A következő lapok a mordva népnek a házasságre vonatkozó nézetmódját fogják tartalmazni.

I.

A házassélet csak a felek holtával szűnik meg. — A házasságok szerzője Ved'ava, a víz istenasszonya. — A nőtlén élet ritkaság. — A nősülésre gazdasági tekintetek működnek közre. — A leányban megkívántató tulajdonságok. — A szüzesség hiánya nem képez akadályt. — Házassági akadályok. — Életkor. — Kiskorúak nem nősülhetnek. — A leányok férjhez adásában való sorrend. — A szülők áldásának jelentősége. — A «liszez»-ek (pórablások). — Szülők elhalta után a megáldást mások teljesítik. — A szülői hatalom erősödése az eloroszosodás következtében.

A házassélet, mordva felfogás szerint, mind két avagy csak az egyik házastárs elhalta következtében szűnik meg; azt pedig teljességgel nem tudják, egyesülnek-e más világon az e földön egymást szeretők, avagy örökre elválasztva maradnak. Az erzák már azt sem tudják, avagy helyesebben mondva, elfeledték, melyik istenségnek tartozik gondjai közé egyesítése a szerető sziveknek; melyik istenségnek tartozik teendőihez a házassági frigyek gondozása, s csak is a moksák hiszik, hogy az emberi sors fonalsomóit Ved'ava, máskép Vedin azirava (víz-úristenasszony) kötözi egybe, s ő szerzi a nősüléseket, mint ezt egy monda bizonyítja: «Kata gyönyörű leány volt, oly szép, hogy az egész helységben nem volt hozzá hasonló. Kata szerelmes Ivánba, de Iván nem szereti Katát, hanem folyvást a koresmában ül s egy a faluban lakozó özvegy katonánéhoz jár. Kata buvában a folyóhoz megy s bele akarja magát ölni. De ime a parton egy öreg asszony üldögel s valamit keres a parton. «Mit keressz anyus», kérdi Kata. «Vízbe esett a fonalom, szép Katám, s elúszott,» mond az öreg anyó. — «Ugyan nem ez-e az?» mondá Kata és egy a kövön bevert fonalat nyújtott neki oda. — «Nem tudom bizonyosan», mondá az öreg asszony s a két fonalat egybe kötötte. Most Iván még jobban beleszeretett a katonánéba, elannyira, hogy nőül vette. Ugyanis Kata Ved'avának (az istenasszonynak) maga nyújtotta oda az özvegy katonáné fonalat, s így maga tette tönkre önnön sorsát, és a folyóban lelte halálát.

Az ember igen is részére hajlíthatja könyörgésekkel a vízanya istenasszonyt, s kész fonalkötőt dobhat neki a folyóba, a mikor aztán békében lehet, mert az istenasszony ilyenkor megteszi a teendőjét, s egybeköti a fonalat kedvese fonalával. Lányok, a kik óhajtanak mielőbb férjhezmenni, ifjak, a kik vágnak mielőbb

hítestársra tenni szert, gyermektelen családanyák, mind ezek a vizanyához folyamodnak segítségért, kinek soha sem felejtének el fonalat, néha egész tekereset dobni a vízbe. Sem az erzak, sem a moksák nem tudnak semmit arról, milyen sors eri azokat, a kiktől a halál elragadta a kedvesöket, mielőtt még férjhez mehettek volna, s nem is hallottuk soha, hogy az idejekorán elhalt ifjú számára menyasszony választatott volna a sirontúli életre. Minden oda mutat, hogy egyáltalában mind a nős élet, mind minden egyéb vágyak megszűnnek a sir szélén, a hol egy vágyak nélküli élet kezdődik.

Bár a mordva nép fölfogása szerint, időjárával minden embernek gazdává kell lenni, s mint ilyennek, családot kell alapítania; mindazáltal néha, ámbár nagyon ritkán, mégis megtörténik, hogy a férfi nőtlen ségi fogadást tesz; ily esetre mindössze csak két izben akadunk; egyik esetben egy 45 éves férfi hülyeség miatt maradt nőtlenül. Az erzaknál férjeztelen nők nem ritkán találhatunk, minthogy náluk szokásban van a remeteélet, vagy tán egészségi tekintetek nem engedik a férjhezmenetelt. A moksáknál a nőtlen élet nagyon ritka, s azon eseteknek, melyeket esetleg láthattunk, önkéntes fogadás volt az oka. Ilyen eseteket Tambova megye Temnikova kerületben, Szaratova megye Petrova kerületében észleltünk, tehát ott, a hol az oroszország legerősebbnek látszik, s a mordva nép leginkább ki van téve az eloroszosodásnak.

Valamint az orosz népnél, úgy a mordváknál is ritkán találni oly házassági szövetkezéseket, melyek tisztán csak kölcsönös hajlandóságon alapulnának; maga az életmód kényszeríti a mordva embert arra, hogy mielőbb jó segítőtárs után nézzen, a kire gond nélkül rábizhatja minden gazdasági dolgait, és a ki jó szülési képességgel megáldva, derék dologtevőkkel ajándékozza meg őt. Kölcsönös hajlamból kötött házasságok a moksáknál elég gyakran, ellenben az erzaknál szerfelett ritkán, az eloroszosodottaknál pedig még ritkábban találkoznak; ez különösen akkor fordul elő, mikor az egymást szerető pár egyikének ninesenek szülei, kik őket kedvök ellen való házasságra kényszeríthették volna. Az ily kényszerházasságok mentiségére gyakran lehet az erzaknál hallani, hogy «így határozták a szüleink» — ugyanis sem a legénynek, sem a leánynak nem áll hatalmában szüleik kimondott akaratának szófogadatlannak lenni, ha mindjárt az ők választotta személy még úgy

nem volna is inyére az illetőnek. Valamivel másképp megy a dolog végbe a moksáknál; ez a nép is számbaveszi ugyan a gazdasági tekinteteket, de a házasságkötéshez a kölcsönös hajlandóság is megkivántatik, sőt szükség esetében az illető felek beleegyezése is. De ezért nem kell azt gondolni, hogy e szerint tehát a moksák között is ne találhatnának szerencsétlen házasságok, minek oka épen a szülők kényszerítő eljárásából támadott egymással való nem törődése a házas feleknek. De az ily zsarnok szülőket és szilárdság nélkül való gyermekeket minden érdektelen ember kigúnyolja.

Valami oly általánosan elismert tulajdonságokat nem ismernek, melyek valamely leányt a házasulandók előtt másoknál kívánatosabbnak tüntetnének fel; leendő házastársában természetesen ki-ki azt keresi, a mi neki legjobban tetszik: ki okosságot, ki szépséget, ki szellemi sajátságokat, ki gazdagságot. Természetes, hogy gazdag telekről való leány a falubeli házasuló legények óhajainak mindenek felett való tárgya, de a vagyonosság nem conditio sine qua non, nem multhatatlanul szükséges. A mordva a maga sajátságos izlése szerint a lányoknál vastag lábszárakra vágyik, de a kövérségnek a mordva teljességgel nem barátja, már csak azért sem, mert a mordva nők épen nem kövérek. Ha a leány nem bírta megőrizni a szüzességét, épen nem tartják valami nagy szerencsétlenségnek, mert a házasság mindent eltakar. A mordva a gyermekszülést jó gazdasági segítségnek tartja; neki az olyan asszony kedves, a ki sok fiúgyermekkel örvendezteti meg. S az sem rosszabb, a ki lánygyermekkel ajándékozza meg, attól is telik segítség. Ha valamely leány beleszeret egy legénybe, megcsik és gyermeket szül, ezzel csak azt bizonyította be, hogy a gyermeknemzésre alkalmas, és épen nem tartatik szegynének; ennek az oka az, hogy «Krandasa ajdjas' — pil'geki kadas'», azaz: szekeren nyargalt — nyoma nem maradt. Legtöbbre becsüli a mordva az olyan leányt, a ki erős testalkattal bír, s gyermekeket tud szülni; «alaszsa peit — sztirsza helint pakarht» (vagyis lóban a fogak — leányban a széles csontok) mondja a moksá, mely közmondás az erza tájszóláshoz idomítva, az erzaknál is meg van «limesz pevt — tehter'sz kelev paka ret». Az sem valami nagy baj, ha a leány a menyekző előtt törvénytelen gyermeket hozott a házhoz, mert hisz' a gazdagságban ez is segítségül fog lenni, s a leánynak sem válik semmi

szégyenére, ugyanis bárki is szívesen elveszi feleségül. «Traksz ardi — vazasz' kud'az irti» (a tehén a réten — a gazda bornyat kap) mondja a moksa mosolyogva; az erza pedig az oroszoktól vett át egy ugyanazon dolgot tárgyazó közmondást: «hadd legyen a bika akárkié, de borja a mienk.» Még világosabban mutatja a mordvák fölfogását a leány terhességét illetőleg két más közmondás, melyekből kitűnik, hogy a nép nemcsak megboesátja, hanem helyesli is a hajadonok szűzességének elvesztését, ellenben nagyban hibáztatja a férjnek neje ellen elkövetett hűtlenségét, egyéb-iránt ezt épen nem az illendőség miatt, hanem azért, hogy tett-erejét nem otthon, hanem idegen ház javára pazarolja. «Sztir'tijai edne — aljati erjavi, ava — lomanti, loman' — sabersi», azaz: ha leány gyermeket szül az az apjáié, ha asszony, ez a férjé, de a nős férfitől való — idegennek jut, ugyan-e közmondás erza táj-szóláshoz idomítva ott is megvan.

Mi a házasságbeli tilalmat illeti, e részben a keresztyénség erős hatást gyakorolt a mordvák nézetmódjára, habár annak e népre nem tapasztalható oly mélyen ható ereje, mint az oroszok között. Mennél jobban eloroszosodott a mordva föld, annál jobban tartózkodtak a rokonok közötti házasságoktól; de e tekintetben is igyekeznek kikerülni a papság tilalmát; noha már a dolog természeténél fogva sem köthető házasság unokatestvérek között. Egész Nisegorod környéke azt állítja, hogy ha csak egyenes ágon való rokonság nincs a felek között, a házasság lehetséges közöttök, de a mordva ember azt hiszi, hogy a közelrokonok között házasságból született gyermekek nyomorultak, boldogtalanok lesznek;*) de min-

*) Különös figyelmet érdemel a Lepelin abbéli értesítése, hogy a mordva népnél, pogány korában, meg volt engedve annyi feleséget venni, a mennyit valaki el tudott tartani. Meg volt nehezítve két nőtestvért venni nőül, hanem a nő elhalta után a férj igen is elvehette a megholt nő testvérét. Ez esetben a nősülés következő módon ejtetett meg: a vő eljött az ipához és a felesége nőtestvérét feleségül megkéri. Ha az ipa nem egyezik bele, a vő ily csellegéssel ejti meg a dolgot: «Add nekem feleségül az ángyomat», mondja a veje. «Nem adom», feleli az ipa. De a vő ezt előre látta, s előre gondoskodott magáról, magához vévén egy kenyeret, melyet a kabátja szárnya alatt, másoktól észrevétlenül eldugva tart, s most az asztalra tesz. De mindennek úgy kell történnie, hogy abból az ipa semmit ne sejtson, mert különben ezt nem engedné meg. Ha a vőnek sikerült a kenyeret az asztalra juttatni, hirtelen e szavakat mondja: «ott a kenyér és

den abbéli tudakozódásunkra: honnan származott e meggyőződés, semmi fölvilágosítást sem nyerhettünk, mindenütt csak ezt kaptuk feleletül: «az öregek így mondták; nálunk ilyesmi nem történt, hanem akkorában». Másutt meg a mordvák kedvencz szólásmódjokkal «ki sodati» ki tudja azt? felelének. És egyébként is láthatólag senki sem tudja közülök, miért tilosak a házasságok a közelrokonok között, hanem e nézetmód nyilván az oroszoktól került hozzájuk. Tisztán nemzetiesnek csak is azon szokást lehet tartani, mely a fi- és nőtestvérek közötti nősülést, helyesebben mondva, egyesülést tilalmazza, a milyen esetek az arzamazi erzáknál előfordultaknak említettnek. (Volt egy fi- és nőtestvér. Az atya a fiút magával vitte a városba és ott 10 évig éldegéltek, a leány is a városba ment, és ugyan egy házban lakott a fitestvérevel. Szeretkeztek, együtt háltak és a lány kutyát szült. Egymással eb módra hálorgottak és azért kutya lett tőlök!) A keresztanya- és anyaságból támadott atyafiság, mint már fentebb mondatott, a nép fölfogása szerint, még nem képezett házassági akadályt, csakis a nisegorodi kerületbeli eloroszosodott Jerusevszk volosztban mondták nekünk: a hol komaság van — ott nem lehet házasság. Csakis a testvérségre lépett személyek gyermekeinek nem lehet egymással házasságra lépni, és e szokás is csak oly helységekben tartatik meg, a melyekben az oroszok hatása jelentékeny nagy.)*

A fogadott gyermekek mind az erza, mind a moksa népnél házasságra léphetnek fogadó atyjok minden tagjával, mivel közöttök nincs atyafiság: a fogadott gyermek, gyakorlati okokból, fölvev munkatevő ember, s azon családdal, mely őt fölfogadta, semmi féle rokonsági egybetartozása nincs. Szintazonképen nem észlelhetni a mordva nép között oly szokást, mely szerint ugyan egy falu összes lakosai, avagy csak az azon egy családnevet viselőkre

nő — tartsd meg számomra az ángyomat» és a lehető sietséggel kiszalad a házból, mert ha nem sikerülne neki elfutni, kegyetlenül elvernék. És most már nem tagadhatja meg tőle az ipa a leányát. E népszokás valószínűleg azt példázza, hogy a rokonok között a nő halálával támadott ellenségeskedésnek azonnal meg kell szűnni, míhelyt a béke jelvénye, a sószemekkel ellátott kenyér, a házba bevitetett.

*) A testvérülés a mordvákknál úgy történik, hogy két egyén elválván egymástól, kieserélik egymás között a nyakokban viselt keresztet, a milyent a görög nem-egyesültek viselnek a nyakokban.

kiterjedne a házassági tilalom. Minthogy a nevek leggyakrabban az első szembeszökő tulajdonságok szerint adatnak, és így egészen véletlenül támadnak, igen gyakran megeshetik, hogy ugyanazon véletlen körülmény többeknél ugyanazon név nyerésére vezet, noha közöttök semmi rokonság nincs. A mordvák és a tatárok közötti házasságok tiltva vannak ugyan, s a nép e tilalmat szigorúan meg is tartja, de ennek oka a vallás különbségében rejlik, s korántsem ama körülményben, mintha a mordvák többre tartanák a magok nemzetiségét; ellenkezőleg, mindenhol csak dicsérni hallottuk a tatárok takarékoságát, szorgalmasságát, józanságát, munkáságát. A Terusevszk területben lakozó «karatai» nevet viselő mordvák, a kik csak nem oly régen (e század első negyedében) tértek a keresztyén vallásra, megszüntették a tatárokkal való házasságaikat, a kikkel való rokonságuk feltűnően észlelhető a karatai mordvák arcaikon is, nem is említve az ő, a tatároktól átvett tatár nyelvöket. Az orosz felekezetbeliekkel s különösen azokkal, a kik nem tartoznak az igazhitűekhez (a dogmát tartókhoz), hanem az úgynevezett bukva vagyis a betűszerintezők-höz*) a mordvák szívesen lépnek, azon egyszerű okból, mert ezek nagy jólétben élnek, s minden életviszonyaikban tehetősebbek az igazhivőknel; másrésztől ezek is nagyon szívesen házasítják össze gyerekeiket a mordvákkal, egyrészt azért, mert a mordva nép nagyon hajlandó a proselytaságra, másrészt azért, mert nagyrabecsülik ezek munkaszeretetét. Nem vettük észre sehol, hogy valamely falu egész népessége akár a molokánokhoz (csak tejjel élők), vagy a hlüst-ok (magokat ostorozók) felekezetéhez tartozott volna, de igen gyakran találtunk papok nélkül ellevő (pomorszki) falvakat.

Általában a mordvák épen nem zárkózók nemzetiségök tekintetében, s szomszédjaiktól épen nem idegenkednek. Egyik falubeli legények szabadon járnak a másik faluba mulatni, sőt «cziczázni» is a lányokkal, s az erza népnél, úgy vettük észre, hogy az egészen megszokott dolog. A más falubeli lánynyal mulatás senkinek sincs megtiltva s mindenki szabadon cziczázhat a lányokkal, ha ugyan a lányok a körükbe beocsátják, s azon falubeli legények-

*) A bukva vagy betűszerintezők a hit dolgában nem vitatkoznak a főbb hitágazatokról, hanem mindenféle apró semmiségekről, péld. valamilyen mondat írásának betűiről s azért innen a nevök is.

től bejuthatnak. A moksa faj azonban e részben rendkívüli módon különbözik az erza fajtól, ezeknél ugyanis az idegen fiatal ember soha sem mer a más falubeli lányokkal társalogni, mivelhogy ez olybá tekintetnek, mintha az azon falubeli legények oly hitványak, a kik képtelenek volnának mulattatni a lányokat s ezek kénytelenek volnának máshonnan keresni magoknak udvarlót, s mire közmondás is van: «szon' tszinza pen'saza ilesz szjajkanesz tjat-jaka» («ne járj a magad kanálával a más fazekában»), melyet az olyan legényről mondanak, a ki nagyon gyakran megfordul egy másik faluban, valamint az olyanról is, a ki a más felesége után kacsingózik.

A házaselethez megkivántató korról és érettségről nehéz dolog valami biztosat mondani; s e tekintetben aligha van magok a mordvák között is valami megállapodás; egy közmondás szerint, úgy látszik, hogy ez a nép nézete szerint tisztán az illető személy testalkati kifejltségétől függ; mindazáltal tudni kell azt is, hogy ily közmondás az oroszok között is közkeletű, a kik szintűgy aligha állapítottak meg e részben valamely szabályt az életkort illetőleg. Egyébiránt bárha, mordva fogalmak szerint, az illető egyének testalkati fejlődése a mértéke a nősülésre alkalmas voltának, könnyen érthető lesz az így támadott szokás, mely szerint bizonyos évszámot tartanak elegendőnek mind a legény, mind a lány testi fejlettségére nézve. Így például az erza fajbeliek elegendőnek tartják erre, hogy a legény betöltötte legyen a 19 évet, esetleg a 18 évesnek is megengedhetőnek tartják a nősülést, ellenben a lánynál elegendő a 17 esztendő; e szerint a vőlegény egészen úgy, mint az oroszoknál, korosabb a menyasszonynál. A moksa faj azonban más szempontból fogta föl a dolgot, s úgy határozott, hogy a nőnek kell korosabbnak lenni a férjénél, minthogy a férfi, állítólag, hamarabb öregszik. Azonban kételkedünk, mintha a szokásnak az lett volna a valódi oka, ugyanis máskép nagyobb különbséget kellett volna megállapítani a házassulandók számára. Minthogy azonban ez a moksáknál, t. i. a kevésbbé eloroszosodotaknál, csakugyan így van, azért e szokást tisztán nemzetiesnek tarthatjuk, s föltehetjük, hogy az elvnek megfelelő korkülönbség előbb nagyobb lehetett, és hogy a korkülönbség kevesbedése már a mordva telepeket környékező népek hatásának tulajdonítandó. A moksa faj elegendőnek tartja, hogy a legény 18—19 évét

betöltötte legyen, de ugyanakkor elengedhetetlen feltétel, hogy a leány 20—21 éves legyen; oly helyeken, a hol a mordvaság erősen eloroszosodott, mint például a Sätzka és Spasztk kerületekben, a lányokat 18 éves korukban adják férjhez, mikor a részökre választott legények is 17—18 évesek. S így a végső esetben is, habár az eloroszosodás következtében eltérés történt is a férjhezmenő leány életkorára nézve, a nép jellegzetes szokása fenmaradt a maga egészében. A leány kiházásában semmi melléktekintetek nem hatnak közre, és épen semmi sem mutat arra, hogy szokásban lett volna náluk a lányt bizonyos meghatározott ideig otthon tartani, hogy ez munkájával fizesse vissza azt, a mibe a fölnevelése családjának került. E részben csak is egy esetben történik eltérés, de ez sem visszatérítés okából, hanem a leány otthon tartatik valamely istennek tett fogadás miatt, mikor például a családot valamely csapás érte, például a jég elverte a termést stb. E szokást mind az erza, mind a moksa nép folyvást tartja, semmit sem törődve azzal, hogy az ily lányokat a körülöttük lakó oroszok kinevetik, azt állítván rólok, hogy ezek azért nem jutottak konty alá, mert megverte őket a jégeső; az ily leányok a jégkirály feleségeinek hivatnak, s bár ez az elnevezés esetlegesen támadott is, igen is lehet annak mély mythologiai jelentése is, melyet természetesen nem képesek fölfogni azok, a kik a mordvanép állapotait csak gúnyoldási szempontból tekintik.

Annak, hogy kiskorúak összeadtak volna, legkisebb nyoma sem fedezhető fel, és a tiszta, el nem oroszosodott részében a mordva népnek, semmi olyas nem észlelhető, a mi azon véleményre adhatna okot, hogy ilyes szokás régenten létezhetett. És ez igen természetes: a mordva ember a házasságot mind e napig nem tartja egyébnek, mint eszköznek, melylyel alkalmas dologtevő egyénekre tehet szert; a házasság egyenes céljának a gyermeknyerést tartja, s azért következtelen volna magával, ha e földadat megoldására alkalmatlan egyéneket adna össze. Mindazáltal (például Nisegorod környékén) észrevettük, hogy a szülők néha kiskorúakat is eljegyeznek,* de az ily eljegyzések, a legtöbb eset-

*) Lepelün azt mondja, hogy a mordvák a gyermekeiket még kiskorukban eljegyzik. Midőn a szülők észreveszik, hogy gyermekeik egyenlő koriak és egyenlően vagyonosak, népgyűlés alkalmával egymásnak tubák-

ben, az eljegyzetteket nem kötelezik, és tetszés szerint választhatnak magoknak más élettársat is.

Elgondolható, hogy a leányok elhelyezésében azon rendet követik vala, melynek alap gondolata az, hogy a családban levő korosabb leány hamarabb lehet alkalmas gyermeknemzésre, tehát hamarabb is férjhez adandó. Ez a szokás az erzáknál egészen kiveszett, csakis azon részénél maradván fenn, mely a Pjana folyó mentében lakik, s a mely elszigetelt helyzeténél fogva, jobban megtartotta a maga természetes sajátosságait és szokásait. A moksa faj rideg szigorral tartja a maga nősülési rendjét, úgy hogy a fiatalabb leány semmi esetre sem mehet férjhez öregebb nőtestvére előtt, habár már szerelembe vegyült volna is valakivel, s a szülők is helyeselnék, a leány által választott kérést; valami különös nehézség azonban e szokásból korántsem származik, mivelhogy a leány terhes állapotát és a született gyermekeket jó szemmel nézik, kiket bár házasság előtt születetteket, a házasság törvényesít, ha mindjárt házasság előtt nyeretek is.

A szülők áldása nélkül kötött házasságok meg nem állhatók, semmisenek tekintetnek; egy vagy más módon ki kell kérni a házasságoknak az ő áldásukat, bár a nőrablások azt látszanak bizonyítani, hogy a szülők beleegyezését kikérni csak később vált elkerülhetetlenné, azelőtt pedig elég volt a házasság felek szabad akarata.

Még maig is mint az erzáknál, úgy a moksáknál lehetők tartják az egybeadást a szülők előleges áldása nélkül is, hanem ilyenkor elengedhetetlen, hogy a felek alázattal járuljanak szüleikhez; a mikor aztán ezek, a látszat megőrzése végett, haragot mutatnak, hanem elvégre is megbocsátanak a vétkezetteknek. De ha a szülők megkötnék magokat, az Isten nem áldaná meg az ily házasságokat. Ha a háznál nincs sem atya sem anya, akkor az öregebb fi- vagy nőtestvérnek kell megáldani a házasság feleket; minden esetre egy öregebb embertől kell kérni ilyenkor a jóvá-

szelenczét adnak, így szólván: «ime jó emberek, mi rokonok vagyunk», s attól fogva rokonoknak tartják magokat mindaddig, míg gyermekeik teljes kort értek. Ha azonban teljes kort érve, a leány a legény atyjának nem volna inyére s a leány atya eláll a vásártól, akkor a leány atya valaki másnak adja a leányát. De ha a legény nem tetszik a leány atyjának, akkor ez az eladástól csak 6—12 rubel lefizetése mellett szabadulhat.

hagyást, a ki azt természetesen haladéktalanul meg is adja nekik. Ha a legény szegénynek ismert családból akar nőt venni, vagy gazdag leány szegény fiúba szerelmes, ilyenkor nem elég a szülők beleegyezése, hanem az egész rokonság jóváhagyását kell kikérni, mely minden elgondolható akadályokat gördít az ily egyenlőtlen házasság elébe, hanem elvégre mégis megadja a beleegyezését, kiváltképen akkor, ha látja, hogy a szülőknek nincs ellenvetésök ily házasság ellen.

Egészen sajátosságok az úgynevezett nőrablások, melyeket a közelségben élő oroszok *«számokrutka»*-nak, magok a mordvák pedig *«liszez»*-nek neveznek. Bármennyire igyekezett is a kormány eltűrni ezeket a *«diszez»*-eket, a nép sehogy sem akart lemondani azokról, s annyira közkedvességgel volt nála, hogy örömeit fizetett aránylag roppant pénzüsségeket, csak hogy a papot rávehesse a *«liszez-párok»* összeadására. Azokban a régiebb időkben a legény éjnek idején, szép csendesen, egész váratlanul belopódzott a kedvese hajlékába, fölkapta, s nagy hirtelenséggel lóra téve elnyargalt vele haza: a leány természetesen védte magát és segítségért kiabált, a rokonság szabadítására sietett, s a legény csakis küzdelemmel vihette haza a menyasszonyát. Hogy az ügyek állása ilyen volt, eléggé láthatjuk ama fogásokból, melyek a mostani *«liszez»*-ekben is mulhatatlanoknak tartatnak, bárha ma már elvesztették is előbbi jelentőségöket, s végrehajthatnak a nélkül, hogy azok czélját ma már ki lehetne magyarázni. Mai napság valamely legény beleszeret egy leányba s kölcsönösen megegyeznek, hogy összeadják magokat; egymás között elvégzik, hogy fölfedezzék-e ebbeli szándékukat a szüleiknek vagy sem, s a legtöbb esetben arra határozzák magokat, hogy előbb értesíteni fogják őket a dolog mibenlétéről, a mi már a szokás gyöngültére enged következtetni. A legény vagy maga, vagy az atya, a kit minden esetre előre értesítenek, minthogy különben a fiatal párnak esketés után nem volna hol meghúzni magát, a paphoz mennek egyezkedni.

Megérkezvén a papnál, a mordva ember rendesen elkezd állóhelyében tipegni, s nem meri előadni a jövetele okát. Ha a pap nem negédes ember, a dolog nagy könnyen és simán ér véget, de ha a dolog másképp áll, akkor csakhamar kereket old, kiszalad az ajtón, s elindul más megközelíthetőbb papot keresni, a milyenek

engesztelékenyebb gondolkozásmódjokról messze földön ismeretesek (és jól érzik bele magokat). A tapasztalt és élelmes pap a mordvát félszegen s némán maga előtti állongani látván, azonnal tudja, mi járásban van az illető, tettetli magát, hogy nem tudja miről van szó, hogy így annál több nehézséget tehessen s ahhoz képest magasabbra tehesse a liszez-pár esketési díját. A liszez-pár esketésének megszokott díja ez: beborítják a pap kezét aranypenzzel, a mikor aztán hosszasan alkuszna, hogy a pap ne terjeszse szét túlságosan az ujjait, mert az ily fortély az aranypenzdarabok számát 4—5-tel is megszoríthatná, s a *«liszez»* kedvtelés nagyon is drágává válhatnék. Ma már a vásár papirpénzben történik, s arannyal csak az oly vőlegény fizet, «a ki a folyón átevezkél a nélkül, hogy a gázló helyet ismerte volna», azaz, a ki a menyasszonyát a szentegyházba vitte a nélkül, hogy a dolgot a papnak előlegesen bejelentette, s az esketés díjára nézve előlegesen megalkudott volna. Néha most is megtörténik, (de azelőtt minden látszat szerint mindig így történt), hogy a leány nem egyezik bele a *«liszez»*-féle egybekelésbe, de ilyesmi oly ritkán történik, hogy az ily esetek mindenkinek emlékezetében vannak. Hogy a *«liszez»* azelőtt a leány beleegyezése nélkül történt, annak bizonyosságául szolgálhat azon körülmény is, hogy a leány a rabló-úton mindent elkövet, hogy a legénytől megmenekedhessen. Estére a vőlegény házában minden ki van tisztítva, rendbe hozva és előkészítve a későn érkező, de várva-várt vendég fogadására; a pappal beszéltek, s az esketés díja iránt megalkudtak. Mintegy tizenkét órakor éjjel a vőlegénynek 10—15 jó barátja két-három troikával (hármassal fogat) a vőlegény udvarára hajt és várja az első kakas szót, mit meghallván, az egész társaság ostort ad a lovaknak és lóhalálában nyargalnak; a kakas szó ugyanis jó előjel: (Masztir-Paz Mordvaföld istene Vedin-azir (víz istenasszony) férje, nejét megtermékenyítendő, fölébredt és feleségéhez járul). A vőlegény segítő társaival együtt a menyasszony falujába hajt; a vőlegény egyedül megyen a kedvesét fölkeresni, övenel fogva elragadja és zsákmányával ama helyre fut, a hol a társait hagyta volt a lovakkal; a menyasszony az egész idő alatt csipdesi, köpdösi, karmolja, csikolja az elrablóját, s minél jobban ellenkezik, annál kedvesebb majdani urának, annál erősebben szorítja ez őt keblére. Végre eljut a vőlegény a szekerekhez; barátjai segítségével kendőt vet a leány

fejére, szekérre ülteti és most legott megkezdődik a lóhalálában való nyargalás. Ez alatt a lányos háznál észreveszik a háziak, hogy a leány eltűnt, keresik, de sehol sem találván, átlátják, hogy baj van, a leányt elrabolták. Megkezdődik az üldözés, a lehető gyorsasággal összehíjják a szomszédokat és a falubelieket s minél különb a leány, annál többen ajánlkoznak a védelemre; de a legény is a maga részéről annál több barátról gondoskodott ez esetben. Az üldöző sereg vagy nem éri utól a leányrablót és ilyenkor üres kézzel térnek haza, vagy utóleri és ekkor derekas verekedés támad, mely nem igen végződik szerencsésen a benne résztvevőkre: orczadaganatok, kitörött fogak, s néha bevert oldalbordák rendes megszokott gyümölcsei a küzdelemnek. Végre a gondos vőlegény, a ki jó előre biztosan kitudta magának számítani, hány embert kell magával vinni, hogy üldözőitől megmenekedhessen és vegre csakugyan megis szabadult tőlök, a szentegyházba megy; társai a menyasszonyt valami rejtkehelyen őrzik, a vőlegény elmegy papot keresni, az esketés megtörténik és az egybekelés kész. Az oroszország növekedő hatásánál fogva napról-napra ritkábban történnek az erza népnél leányrablások; ott azonban, a hol az eloroszosodás még nem nagyon hatalmasodott el, az erzáknál is előfordulhatnak; így pl. Brtsova faluban (Nisegorodi kerület) az utolsó leányrablás 1886-ban, Armahinába (u. k.) 1873, de Szeskina faluban (u. k.) még az 1877. év husvét után való hét keddjén is eskettek ily rablott leányt, de ezt nem a falubeli pap adta össze; (az Arzamasz kerületbeli Tsuvahlában is említenek egy ily leányrablást 1874-ben történtnek), de a Pjana folyómenti Knyagininszki kerületben a leányrablás még máig is szokásban van, s az ily nősülési módok a legszokottabbak, a Szamara megyebeli erzák azt állítják, hogy az ő szüleik «liszez»-módra házasodtak, de már ők a többi keresztények szokása szerint nősülnek. E nyilatkozat megmagyarázza egyszersmind azt is, miért hagyta el az erza nép lassanként a nemzeti szokást; az oroszok kinevetik az ily rablott leányokat, istenteleneknek tartván őket, mivel hogy nem keresztény, hanem «mordva módon» keltek össze, az erza-mordvák pedig részökről keresztények akarnak lenni; ha azt kérdik tőlök «mifele nép vagytok» azt felelik, hogy oroszok, s a magok mordva vallásától irtóznak, melyhez csak a végső szükségben folyamodnak. Ellenben a moksa fajnál a házasságok rendszerint nőrablással ejtetnek meg, midőn is a leg-

több esetben a menyasszonynyal előzetesen nem egyezkednek, hanem erőszakosan rabolják el; minél elszigeteltbben laknak a mordvák, minél kevésbé szomszédosok az oroszokkal, annál gyakoribbak nálok a nőrablások, melyek annyira megszokottak, hogy ez a szokás még az oly erza népekhez is elterjedett, melyek a moksák szomszédságában laknak, mint pl. a *goroditszenszki* kerületben, a *Penza* kerületben, a hol a mordva nép mind két rokonága vegyesen lakik együtt.

Miért használják ezeket a «liszez»-eket, nagyon bajos megmondani, minthogy sem gazdasági, sem vallási tekintetek nem látszanak azt megkívánni; a «liszez»-pár esketése s azonfölül a vele járó evés-ivás is sokkal több pénzbe kerül, mert a menyecske szülei makacsok és ugyancsak derekasan hozzálátnak az iváshoz, hozzá még a «liszez»-ek az egyházi törvények ellen vannak, és mai napság megejtésök szerfelett nehéz, minthogy az oly papok száma, a kik az ily felek megesketésébe beleegyeznek, mindinkább kevesbedik. E szerint tehát a «liszez»-ek eredetét és okát a régi állapotokban és a mordva nép ősrégi mythologiai felfogásában kell keresni.

A «liszez»-eknek valami különös utókövetkezményeik nincsenek s az egész ügylet végnélküli evés-ivással szokott végződni, mely a vőlegény házában rendeztetik a menyasszony szülei- és rokonainak. Kezdetben a leány atyja nem akar menni a veje házába, czivakodik, veszekedik és visszaköveteli a leányát; alázkodva és csillapitva jön elébe a vőlegény atyja, kéri őt, hogy engesztelődjék ki, dicséri a menyét s azt mondja «annál különb a leány, hogy önmagától, mások segítsége nélkül, tudott magának férjet találni». Most aztán az ajtóban isznak, lassanként az elrablott lány atyja megengesztelődik s bónaalján fogva beviszik a házba. Ugyanezen fogások ismételtetnek a leány anyjával is, a ki a szokás kívánalmához képest, engesztelhetetlen és így szintűgy őt is a vőlegény barátjai avagy testvérei erőszakkal viszik be a házba. Senki sem hallgat a panaszkodásra, de hát kinek is panaszkodnék, midőn az első bíróság az öregek, ezek pedig oda se hallgatnak az ily panaszokra, a «liszez»-eket egészen természetes dolognak és a leányokra nézve kívánatosnak tartván. Olyankor, midőn sem a legénynek, sem a leánynak nincsenek szülei, különben teljes koruak lévén — ha csak «liszez»-zel nem akarnak élni — valamely szomszédot kérnek

meg, a ki rendesen megáldja őket és tanácsokat ad nekik jövő életükre. Az erza népnél az egybekelőket megáldó ilyen szomszédok édes atyák gyanánt tiszteltetnek, szintűgy gyakran a moksáknál is, habár e rokon nép néha elter is e tekintetben. Csak a nisegorodi erzáknál van szokásban összehívni a rokonságot és családtagokat valamely személy házassága kérdésének eldöntésére; ily eljárás mód sehol másutt nem ismeretes, és egyáltalában kétséges az is, vajjon megfelel-e az a céljának, minthogy a legény ily eljárás mód mellett is mindig folyamodhatik a «liszez»-hez, ha csak a falubeli ifjúság meg nem tagadja tőle az e részben való segítséget.

Az orosz befolyásnál fogva a nép gondolkozásmódjában a szülei hatalomról való nézetek foglaltak tért, mely elgondolhatólag a mordváknál teljes zsarnoksággá fajult. Már mostan is, kivált a Nisegorod környékbeli erzáknál, találhatunk ily kényszerházasságok, melyeket a szülők szerettek vagy egyenest a gyermekek akaratára ellenére, vagy ezek beleegyezésének megkérdezése nélkül; a moksza nép e tekintetben is szigorúbban ragaszkodik a régi szokásokhoz, és a tiszta moksza népben (különösen az inszariaiaknál gorodistyeieknél és kuznetzkieknél) ez minél ritkábban történik. A gyermekek természetesen nem tűrhetik békeben sorsuknak ily zsarnoki eldöntését, ellenkeznek midőn a szüleik tudatják velők a határozatukat, mindenképen mutatják az elégtelenségüket, de valami tényleges ellenállást tanúsítani nem merészelnek s a leggyakrabban végre is meghajolnak szüleik akaratára előtt. A fiú, a kit szülei kedve ellen való menyasszonnyal házastának össze, nem tehet egyebet, mint azt, hogy elégtelenséget és dühöt azzal érezteti, a kit erőszakkal kötöttek a nyakába; elkezd a feleségét kizozni, bosszantani, s végre a házastársak egyiké egy felé, a másika másfelé tekintget; de azért házassági ügyeiket, kényszerhelyzetüket senkinek sem panaszojják, s nemcsak nem panaszkodnak más emberek előtt, mint némelykor az oroszok, hanem még csak a pap előtt sem fedezik föl a dolgot esketéskor, hogy az erőszak folytán történik. (A mi pedig azt illeti, hogy valaki szüleik elhunytá után fiatal embereket kedvök ellen való házasesetre kényszeríthetne, a mordva ember ilyesmit el sem tud képzelni, mint-hogy a házasulandók életmódját senki nem írhatja előbök, az egyedül az ő dolguk léven. Minthogy a mordváknak a földi dol-

gokról egészen más fogalmaik vannak, mint az orosz parasztnak, azért soha senkinek sem engedik meg menyekző után a dolgaikba avatkozást).

II.

Menyekző előtti egyezkedések. — Asztralra tett ajándék. — Özvegy asszonyok házassága. — «Kálim» a szó valódi értelmében nincs. — A «pitne» és «korob». — Kártérítés elválásakor. — Az idő, mikor legtöbb házasság történik.

Mielőtt a fiatalok házasságra lépnek, az öregek hosszú időn át egyezkednek, s az egyezkedések akkor sem szűnnek meg, ha a házasság «liszez» által megejtetett volna is, s a különbség csakis az, hogy az utóbbi esetben az egyezkedések az így támadott kénytelenségből, esketés után történnek, s kevesebb időig tartanak, mert kénytelenek akárhogyan is valamiképp nyélbe ütni a dolgot. E részben is van némi különbség az erzák és moksák között, mely nagyon találólag jellemzi, melyik népfajhoz tartoznak az egyezkedő felek. Írásbeli föltételek semmi körülmények között nincsenek, részint az egyezkedő felek írástudása hiányából, részint azért, mert «korhtas ervejanz — korhtas kulaiz» (azaz házasságkor mondta — halálakor mondta) a mi azt jelenti, hogy a házassági egyesség oly fontos és változhatatlan, mint a haldokló végakarata. Az erza ember mindenekelőtt az iránt akar tisztába jönni, mit kell föltenni az «asztralra»; a menyasszony szülei természetesen minél többet akarnak nyerni, de mindez alkudozások békeséggel végződnek, és az «asztralra» korona, mellesát s más női ruha-ékszerek tétetnek; a lakodalmi innivalóról nem vegeznek semmit; s az ital-mennyiség, s a lakodalommal járó bőséges lakomák egészen a menyasszony szülői tetszésére hagyatnak, a kik e tekintetben épen nem átalják magokat, hanem legyen a leányuk akármilyen, minden lehető elkövetnek, hogy a lakodalmat tisztességesen lakják el.

Még hosszadalmasabb ennél a leánynyal adandó hozomány iránt való alkudozás, és ebben a menyasszonnyal hozott minden egyes tárgy értékét meghatározzák. A nálunk «hitbér»-nek (dos) nevezett penzösszeget, melyet némely rokon népek «kálím»-nak hívnak, az erza nép nem ismeri, ha csak az «asztral»-ra tett ajándék nem tekintetik a menyasszony magához váltásáért fizetendő valamelyes váltásdíj megfelelőjének.

Ha özvegy asszony lép új házassági frigyre, akkor ez leendő új férjével rendszeren egyességre lép az első házasságból származott gyermekek tartása, valamint néhai férjének maga után hagyott vagyona iránt; a mostoha atya rendszerint kötelezi magát, hogy felesége gyermekeit tartani és «boldogulásukban segíteni s jámborságban fogja nevelni», valamint arra is, hogy neje első férjének vagyonához soha nem nyúl, mint a melyet az özvegy gyermekei teljes kort éritőkkor azoknak átenged. Némileg másképen történnek az ily egyezkedések a moksa-mordváknál; itt minden bármily csekély tárgyakról u. m. «asztalra-tét»-ről, az ital mennyiségéről, néha még a hozományról is folyik az egyezkedés, holott ezek adása, mint meglehetősen biztosra vehető, nem tartozik a mordva szokásokhoz, hanem az oroszoktól vétetett át annyival inkább, mert mint mindjárt látni fogjuk, az ily hozományok csak esetleges, a szülők tetszésétől függő adományok. Az özvegyeknek mulhatatlanul ki kell kötniök első férjök után maradott gyermekeik számára a «békességet és kenyeret» mindenütt, a hol csak mordvák laknak.

Előbb a rabszolgaság idejében, midőn az ember bizonyos meghatározott pénzértéket képezett, fizetés nélkül más faluból feleséget venni nem lehetett; a leány tulajdonosától jó pénzen kellett a nejét megvenni, mely azonban korántsem fizetődött a falunak mintegy «kalim» (hitbér) fejében, hanem a fizetett pénzösszeg egyenesen a földesúré volt, kártérítésül azon veszteségért, melyet ez ekkép a munkaerő és gyermekszülés elvesztése által szenvedett. Azon helyeken, hol soha sem voltak nagyobb földbirtokosok (pomestsikok), a mordvák semmit sem tudnak az ily váltáságpénzekről, s azért jó oknál fogva föltehetjük, hogy annak fizetése eredetileg nem mordva szokás, annyival inkább, mert ilyes váltáságpénzeket mai napig nem fizetnek. Mind az erza, mind a moksa-mordváknál tartozik a völegény, avagy helyesebben ennek szülei bizonyos meghatározott összeget fizetni, mely már csak nevéből ítélve is, némi a férj által nejenek fizetendő «kálim» (jegyajándék) volt; a «pitne», vagyis vételár mind az erza, mind a moksa nyelvben ugyanazt jelenti, mint a «kalim» és egyenesen azon váltáságdíjat jelenti, melyet a völegény rokonai tartoznak fizetni a leányért. Ez a pénz 25—100 rubel az erzáknál a menyasszony atyjának a kezéhez fizettetik le, a ki azt tetszése szerint használhatja; ez

pedig azt leggyakrabban a menyasszony kikészítése és a vele adott tárgyak megtérítésének tekintti. A moksáknál a «pitne» egyenesen a menyasszonynak fizettetik, ezzel azután az illető beszerzi magának az ágyát, bundáját és az értékesebb viselő-ruháit; egy ízben észleltük azt is, hogy a férj feleségének a «pitne»-t az első vele töltött éj után fizette, tekintet nélkül ennek szüzességére vagy annak hiányára; a «pitne» tehát tisztán csak az együttélés, új munkaerő és segítség nyéréseért való fizetés.

A mordva ember a «pridanja» és «korob» szavakat az oroszoktól kölcsönözte, s mind két szó ugyanegyét jelent, tudniillik azon gazdasági eszközöket, melyeket a menyasszony a szülői házból hoz magával. A «korob» némelykor ugyancsak nagy értékű, kivált midőn ahhoz pénzes szegélyű főkötő, négyyszögletű mellédisz stb. tartoznak, de ily esetben a menyecske csak viselheti ezeket, s azután leányaira kell azokat hagynia.

A lakodalmi iváshoz tartozó tárgyakat a völegény rokonai tartoznak beszerezni, s ezek néha 50—60 rubelre is fölkerülnek. A moksa ember azok mértékét előre kialkuszsa, s a «pitne» külön részét képezik, mely nem egyedül a menyasszony szülőinek, hanem az egész rokonságának fizetődik. E fizetés természetesen nem egyéb, mint a menyecske rokonságának fizetni kellett árának az emléke.

A házasság azonban nem mindig megy végbe ily simán és mindenki kedve szerint; akár az illető felektől nem függő viszonyok, akár az illetők egyike vagy másika által követelt föltételek egyik vagy másik felet arra határozzák, hogy visszalépjen a vásártól. A kárt szenvedett felnek fizetendő összeg nagysága attól függ, mennyire haladt az ügy a nővásár tartama alatt, úgy, hogy ha a felek egyike vagy másika kárba nem maradt, a kártérítés sem jöhet szóba, valamint akkor sem, ha a menyecske, avagy családjának becsülete nemsértetett meg, a völegénytől jogzsimen nem lehet kártérítést kívánni, s a kisebbítés csak akkor tartatik elkövetettnek, ha a

*) Lepehin azt állítja, hogy az atyák hársfahánesből font tubákdobozkákat eszeréltek is ki egymással, a leány atyja még is elállhat a fogadásától, de a leány atyja csak bírság fizetése után. Mai napság a Piana folyó mentén semmi ily szokás nincs divatban, valamint a soknejűség sem, melyet Lepehin említ ezelőtt száz évvel ott uralkodottnak.

nősülés a faluban és a környékben köztudomásúvá tétetett. Az erzáknál ősidők óta olyan szokás van, hogy ha csak az egyik fél szegte meg a házassági fogadását, köteleztetik visszafizetni az «asztal-pénzt» s azonkívül a szószegésből támadott minden károsodást; ha a hozomány-vásárlás- és varráshoz már hozzá fogtak, akkor a vőlegénynek ezekért is fizetni kell vagy kölcsönös egyesség, vagy a szomszédok ítélete szerint. A megszégyenítésért járó díj sokféle, mely mindig a szülőknek a faluban elfoglalt állása szerint fizetetik, így például, ha a voloszt sztarsinájával gyült meg a baja az illetőnek, 25 rubellel sem egykönnyen menekülhet. A moksa mordva nép kissé másképen jár el az ily visszaélések esetében, mert ennél nem léteznek szigorúan megszabott kártérítési és birságdíjak, mint pl. az «asztalratét» ajándék visszafizetése, avagy más effélék. E nép ugyanis mulhatatlannak tartja, hogy az illetők magok egyezzenek meg a díjakra nézve. Ha a felek egymás között nem tudnak megegyezni, a voloszt (járásbiróság) elibe viszik az ügyet, a mely azt a felebbezés kizárásával elintézi: a legtöbb esetben a biróság a kapott tárgyak és pénz, a menyasszony avagy legény kikészítésére tett költségek megtérítésére, s a cserben maradással járó megszégyenítésért fizetendő külön birság fizetésére ítéli az illető felet, mely egy nekünk elbeszölt esetben 5 rubelt tett. Egyszer Kemeskeriben a következő eset történt: a felek szépen megegyeztek egymás között, hogy egybekelnek, s legjavában folyt a készülődés, midőn a legény hirtelen megbetegedett s az örültek házába kellett vinni, a menyasszony atyja követelni kezdte a tett költségek megtérítését, de megegyezni nem tudtak s a voloszt biróság elibe került az ügy, mely a vőlegényt minden kártérítés alól fölmentette. Egyszer az Inszarszk kerületbeli Verhin faluban a vőlegény úgy hallotta, hogy az ő jegyese az Issza falubeli feleserrel egy követ fú, s visszalépett a házasságkötéstől, az ügy a voloszt biróság elibe került, mely a vőlegényt a pör és egyéb költségek megtérítésére s ezenkívül a leány jó hírnevének megrontásáért 10 rubel lefizetésére s a biróságnál szenvedendő 10 pár vesszőcsapásra ítélte, «hogy tanulja meg ezentúl a leányokat nem becseleníteni». Ugyanott, egy másik esetben, a menyasszony atyja megtagadta leánya kiadását egy fiúnak, minthogy az emberek azt beszélik róla, hogy rossz betegsége van, a biróság őt a legény költségei fejében 20 rubel, a becselenítésért pedig 10 rubel meg-

fizetésére ítélte; «a mi a betegséget illeti az az ő lelkiismeretének a dolga».

A mordva legények és leányok oly időtájban nőszenek, mely általánosan szerencsésnek tartatik vagy oly időtájban, mely a gazdasági viszonyokkal összeegyeztethető. Legörömostebb lép házasságra az erza nép húshagyó nap előtt (kirjaksátsi) való, vagy a pünkösöd előtt való napon, tehát épen akkor, mikor a nőszés és vízistenasszonya Ved'ava ünnepe ületik; különösen húshagyó előtt legtöbb lakadalom tartatik, minthogy az erzak pogány vallása szerint az istenasszony még most nem viselős és ilyenkor több gondot fordít az emberek boldogítására; ugyancsak ez időben termékenyíti meg Mastir-Paz (föld-isten) Ved'avát (viz-anyát); az istenasszony tele erővel és vágygyal felébreszthetetlen mély álomba van merülve; hozzájárul a ferrierőtől duzzadó föld-isten; alva látja őt és álma közben megtermékenyíti őt; ez örvend, hogy anyává lesz, hogyne segitené tehát az oly nőt, a kik az ő példáját akarják követni, s betölteni ama hivatást, melynek betöltési előjoga ő reájok van bízva. Az istenasszonynak nem soká kell viselni mébe gyümölcsét s már pünkösöd után való nap születés-ünnepét ülik, tehát ismét elérkezett a házasságkötésre alkalmas idő, minthogy az istenasszony maga is anyává levén, szívesen magára vállalja az oly asszony sorsának intézését, a ki rendeltetése betöltéséhez kezd. Péter napja után ismét alkalmas az idő a nősülésre, mert ekkor ülik a Velen Paz vagy Nap-isten, a föld alkotója, a földi szerenese és rend teremőjének ünnepét, ki másnak tehát, mint az istenségnek volna gondja a női családi boldogság megállapítására? Az erzak ugyan mind ezt már régóta elfeledték az e szokásokat előidézett okok és alapokkal együtt, annyit azonban ők is tudnak, hogy a házasságokat Ved'ava szerzi, s tőle kell kérni a házassági szerencsés életet, s hogy neki könyörögven, legelőnyösebben nősülhetnek, és legbiztosabban boldogulnak. E nősülési állapotokat teljességgel nem lehet gazdasági okokból kimagyarázni, mert ez időtájban a mordva gazdaembernek legkevesebb a pénze és Mibály napja, avagy valamely más idő alkalmasabbnak látszanék a házasságra lépésre. A moksa nép e tekintetben, úgyszólván, egészen elidegenedett az ő hitregészeti szokástól, és a menyekzők ideje egészen a gazdasági viszonyok szerint határozódik nálok, mert e népnél a lakadalmak októberben tartatnak, midőn

a háznál leginkább bővében vannak az élelmi szereknek; egyébiránt itt is szokásban van a menyekzőket a nagy böjt előtti úgynevezett «húsos héten» tartani (azért hívják így e hetet, mert e héten meg van engedve a húsevés) s ügylátszik az idő megválasztása a moksáknál is ugyanazon okra vezetendő vissza, mint az erzáknál. Egy dolog van, a mit a moksa nép rideg szigorral megtart, hogy t. i. akár a legény, akár a leány születése napján senki sem merné megtartani a menyekzőjét, minthogy különben mind a menyaszszony, mind az anyósa szülés közben erős fájdalmakat fognának szenvedni.

III.

Násznagy és szószóló. — A lakodalmak kűtön mozzanatai. Azok határ-ideje az erza és moksa népnél. — A «liszez»-ek. — Mordva lakodalmak ez előtt 100 évvel.

A mordvák nősülése s lakadalomhoz készülésekor nagy a sürgés-forgás, s nem is igen merészelné valamely, a dologhoz nem értő ember annak a régi megszokott módon való intézéséhez hozzá fogni; ugyanazért azoknak elintézése külön e ezélra alkalmas tapasztalt emberekre bízatik, a kik már az előtt is eljártak ily dolgokban és így minden idevágó szokásokat jól ismernek. Méltán tartja a mordva ember az ily egyéneket a bölcsesség példaképének, s ha valakinek ildomosságát és élnitudását kiakarja emelni, ezt mondja: hogy az úgy tudja, mikor kell magát meghajtani, mikor könyörögni, akár egy nyoszolyó-asszony vagy násznagy.*

Magokban a lakadalmakban pedig több külön mozzanat van, a lakadalmas nép által rendezett vendégségek és lakomák minőségéhez képest; ezeknek a különböző mozzanatok több avagy kevesebb voltának aránya különböző az erza és moksa népnél, noha azok egyenlősen jelképezik s ábrázolják a házasuló felek jogait mind két népnél. Minthogy sok ily sajátság egészen egyenlő az egész mordva népnél, azért mi ezúttal mindkét (moksa és erza) nép lakadalmi szokásait együtt tárgyaljuk, mindenkor rámutatván

*) A násznagy szó alatt itt a lakodalom rendezésére felkért intézkedő ember értendő. Az ő föladata ügyelni arra, hogy minden a régi szokás szerint történjék, s azért e tisztre a vőlegény legközelebbi rokonát szokták választani. Az erzák «uredei»-nek a moksák «urvidéi»-nek hívják.

arra, a hol e két nép különbözik valamiben egymástól, szintén azonképen, a hol a külön mozzanatok egyezők lévén mind két népnél, ősidőkre vezetendők vissza.

Mindenekelőtt előre kell bocsátanunk, hogy a mordváknaál a megszokott nősülés módja a «liszez» és bárha az, mint már fentebb is említettük, kezd kimenni a divatból, mégis igen kedvelt valami a mordváknaál, és a nép csak kénytelen-kelletlen válik meg ez ősrégi nősülmódtól. Minden körülmények közt, ha mindjárt a nősülés «liszez» útján történt is, a lakodalmak úgy tartanak, mintha a nősülés a szülők beleegyezésével történt volna, csakis annyi különbséggel, hogy a «liszez»-féle nősüléshez sokkal több ital (pálinka és «pure» = mézzel vegyített sör) kívántatik, mivelhogy a menyaszszony rokonságát s különösen az atyát és anyát meg kell engeztelni. Az előtt, nem oly régen, mint nekünk beszélték, ezelőtt 50 évvel, a dolog lakoma nélkül esett meg, mivel a «liszez»-ek leggyakrabban úgy történtek, hogy a leány maga sem álmodta meg, hogy a legény szerelmes beléje, s elhatározta őt nőül venni. A legény virradat előtt társaival együtt kedvese házához hajtott, szive édes kedveltjét elragadta, haza vitte s ezzel a dolog véget ért, rossz nyelvek ugyan azt beszéltek, hogy e szépségek csak úgy látszatra ellenkeztek s nem is igen rúgtak, vágtak, martak és haraptak.

Lepéhin s később Pallas, néhány szerfelett érdekes tudósítást adnak a mordva népről, melyekből láthatni, mily makaesül tartják fenn magokat némely népszokások. Minthogy Lepéhin, Pallas, és Geornak a lakadalmi szokásokat tárgyazó értesítéseik nagyon érdekesek, azért az általok adott tudósításokból rövid áttekintést csatolunk, melyek lehetővé teszik bárkinek is teljes és hű képet alkotni magának azon módról, mint fogja fel a mordva nép a házasságot, egybekelést és a nőt. Ha csak a házasság nem történt «liszez» által, a szülők, Lepéhin szerint, megegyeznek a házasság föltételeire nézve s a gyermekek teljesen belenyugosznak az ő ténykedésökbe. A dolog úgy kezdődött, hogy a fiú atyja a leány atyjához megbízott embereket küldött, a kiknek föladatuk volt szép szerével megtudni, oda adnák-e leányukat ennek s ennek a legénynek? Ha a válasz kedvező volt, akkor az apák és anyák összejöttek egyezkedni a hozományról, megvendégelésről stb. A «kalim» (Lepéhin a «pitne» szót nem hallotta, hogy használ-

ták volna) az akkori pénz szerint 8—10 rubelre, sőt többre is fölment, mindig a legény családja vagyonszáma szerint. Ha az egyezkedés mind két fél megegyezésére szerencsésen megtörtént, akkor a legény atyja és anyja, a menyasszony egész rokonságát meghívták a leányos háznál tartandó lakomára (ivásra), magokra vállalván az egész vendégség minden költségét. Lepéhin azt is említi, hogy a legény és leány igen gyakran semmit sem tudnak egymásról és a tervbe vett házasságról, de jó okunk van binni, hogy a tisztelt író a Tseremsanmelléki erzák lakadalmi szokásait ábrázolván, tévedett, mivel e tájék mostani lakosai rég elfeledték már, hogy ők valaha mordvák voltak és valószínűleg már az ő idejében is nagymértékben el voltak oroszosodva, ugyanis mindenütt, a hol csak tiszta mordva népet találtunk, a gyermekek mindig tisztában vannak magokkal a házassági szándékokra nézve és megegyeznek egymás között, mielőtt erről szüleiket értesítenék. Lepéhin szavai szerint, a szülők csak a lakodalom napján adják tudtul gyermekeiknek, hogy «nekünk ma lakodalmunk lesz», s látogatással tisztelik meg a leány rokonait; a leány már ekkor teljes menyasszonyi díszben készen van az összekelésre. Az egész összekelés anynyiból áll, hogy a menyasszony atyja kézen fogván a leányát, s az anya vevén a sóval hintett kenyeret az asztalról, mind a leányt, mind a kenyeret átnyújtják a vőlegény szüleinek. A menyasszony köszönetet mond szüleinek a gondozásukért, sirva emlékezik minden övéiről, s magát elfedi egy vállaitól övkötésig érő gyöles kendővel; testvérei kézen fogják s az atyai házból a készen váró szekér- vagy szánhoz vezetik. A menyasszony rokonai szekerre ülnek és a menyasszonyt az út feléig kísérik, a hol a vőlegény rokonai már várják őket. A nőrablás egykori divatára emlékeztethet azon intézkedés is, hogy a lakodalomban a menyasszony rokonságából senki sem vehetett részt. Midőn a násznép a vőlegény házához ér, a vőlegény fitestvére, avagy legközelebbi rokona a menyasszonynyal kezét fog és a házba bevezetvén, asztalhoz ülteti. Azután előhívják a vőlegényt, a ki is kalapját melyen lehúzván a szemére, úgy, hogy a képét senki sem láthatja, a menyasszony mellé ül. A vőlegény atyja veszi az asztalra tett 1½ arsin (orosz rőf) hosszú kalácsot, egyik végénél megfogván, a másik végével a kontyát fölemelinti, így szólván: «ez a te világod, légy szerencsés élelmedben, méhedben és a család szaporításában». E ténykedés

végezte után a legény atyja menyének új nevet adott, elnevezvén őt, a Lepéhin szavai szerint: «Mezjava»-nak («legöregebbik»-nek), ha a leány a legöregebb fiú neje lett, — «Szinjavá»-nak («középsőnek»), «Vesava»-nak («legifjábbnak»), mindig a fiai életkora szerint.*) Csak midőn már a menyecske megkapta a maga nevét, láthatta a vőlegény nyilvánosan a menyasszonyát s akkor aztán elkezdődött a vendégség, melyek az új pár vagyonszáma szerint több, avagy kevesebb ideig tartottak.

Lepéhin ez elbeszélése kiválóan érdekes. Sok benne az oroszos, de egyszersmind van benne néhány tisztán mondvin nemzeti vonás. Menyekző napján felöltöztetik a menyasszonyt — mondja Lepéhin — piros pamut ruhába, piros ingbe és piros eszimbába; mindkét keze minden újjára sokszinű kövekkel ékített gyűrűkre húznak, s azokról apró lánczocsókák esüngenek, a lánczocsókákra ezüst és réz egész és ¼ kopekák (apró pénz) vannak erősítve, a fejére piros főkötőt tesznek, úgy, hogy a képét nem lehet látni; elibe egy padot tesznek, melyre egész kenyeret, kanesó sört és sőtartót raknak; melléje egy idősebb paraszt ül, szentképét tartván a kezében, s a kép előtt egy gyertyát tartó gyerek. Most oda mennek a menyasszony rokonai és fejüket oda dugják a főkötője alá; kiket a menyasszonynak különféleképen meg kell siratni, fölemelítvén előttök a netán neki tett szívesességeket, s kifejezni a sajnálkozását a fölött, hogy jóakarataikat továbbra is nem élvezheti. A «sirató» alatt egy zenész «gudok»-on (egy 3 húros hangszer) játszik, a jelenlevők pedig tánczolnak s dalolnak, melyeknek véghangja a mindig fölhangzó: voi, voi! Ezután mindenkinek több ízben sört és méhsört nyújtanak, úgy, hogy a szemek elhomályosodnak. A vőlegény részéről senki sines jelen a «sirató»-ban az atyán, az idősb fitestvéren, a nyoszolyó asszonyon és két vőfélyen kívül. A nyoszolyóleánynak és az egyik vőfélynak az egész idő alatt tánczolni kell és a vendégeket kínálni, a másik vőfélynak pedig szótalanul a menyasszony előtt kell állania s időről-időre a

*) Szabadjon itt azon észrevételt tennünk, hogy a fordító Lepéhint alkalmasint rosszul értette, a «Mezjava» szó nem jelent semmit, hanem a *metzava* azó, melyet mi is hallottunk, annyi mint a mi «galambom» szavunk; a *szinjava* annyit jelent, mint a mi «aranyom» szavunk; a *vesava*, vagy helyesebben *vetzava* annyi, mint a mi «kedves» szavunk.

kezében levő kardot a fejük felett suhogtatni s vele a mestergerendát, avagy a menyezetet csapkodni. A menyecske ágya és minden vele hozott tárgyak a kemence előtti padra rakatnak. Mikor a menyasszony minden rokonát elsíratta, a «kardos ember» odahagyja a szobát, nyomba követik őt a menyasszony atyja és a legközelebbi rokona, kezében a szentképpel, utánok megy az anyja vagy nagyanyja gyertyával a kezében. A kíséretbeliek közül ketten övön fogják a menyasszonyt, a harmadik pedig (a fő násznagy) lábánál fogva fölemelik és kiviszik az udvarra. E közben a menyasszony mintegy annak mutatásául, hogy csak kénytelen-kelletlen válik meg otthonától, a mestergerendába kapaszkodik *) s azt egész erejével átkarolja; apja, anyja s rokonai igyekeznek a kezeit szétválasztani, s segítenek az őt vivőknek; de ő az ajtóban ismét az ajtófélfába kapaszkodik s a küzdelem újra kezdődik. A mint az udvarra érnek, a «kardos ember» a jelenlévőket sorba állítja, nehogy valamikép elibe jöjjenek a menyasszonynak, mert az ily találkozás rossz előjelnek tartatik. E közben bezárják a ház ajtaját és senkit sem bocsátanak ki, míg csak a menyasszonyt szekerre avagy szánra nem ültették s rojtos szelű fehér ruhával le nem borították. A menyasszony előtt a vőlegény atyja vagy fitestvére hajt, azután következik a menyasszony, a nyoszolyóasszony és a násznagy, mindnyájan egy szekeren, a menyasszonyt leánybaráti és a násznép követi, a kik őt az út feléig kísérik. Vegre a menyasszonyt a szentegyházba viszik, a hol már várja a vőlegény. Esketés után a vőlegény hajt elől, utána jön a menyasszony s a násznép. Mikor a nászszereg a házhoz érkezett, a vőlegény fogadja a menyasszonyt s bevezeti a házba, de mielőtt bemennének, egyik lábát mindkét fél a külső ajtó küszöbere helyezi, a hol aztán előbb a vőlegény lába elébe komlóval telt forró serpenyőt tesznek s most e serpenyőt oly messzire kell rúgni a lábával, a mennyre csak bírja. Azután ugyanazon serpenyőt a menyasszony lába elébe teszik, a ki ugyanezen fogást ismétli; ugyanakkor tapasztalt em-

*) Mestergerendának fordítám e szót, de ez a gerenda nem egészen az, a mit nálunk a «mestergerenda» szó jelent, mert nálunk ez közvetlenül a mennyezet alatt vonul el a szoba egyik végétől a másikig, míg a szóban forgó mestergerenda sokkal alantabb és egészen szabadon vonul a szoba egyik végétől a másikig.

berek jól megfigyelik, mily messzire hajtotta el a menyasszony a serpenyőt, s hogyha az hosszú utat tett, ezivakodó és makacs asszonyt jósolnak belőle. E fogás után mindnyájan a házba térnek, asztalhoz telepednek s megkezdődik a lakoma. E lakomákon a menyasszony rokonaiból senki sines jelen s a menyecske leányruhába öltözik, leeresztett fonadékba fonja a haját s szalagot köt bele. A menyasszony atyja és anyja s többi rokonai sem a leányukat, sem vejüket nem láthatják, míg a leány nem küld utánok, s ez néha félév, sőt egy év múlva következik be. Ennek az oka az, hogy mindaddig, míg a menyecske meg nem látja ismét az övét, leányruhában járhat, hajadoni ékszereket stb. viselhet, mikor pedig övét ismét meglátta, asszonyi ruhát kell magára öltetnie. Milkovics azt mondja, hogy az ő idejében (1783.) a mordváknak ritkán volt több nejök, noha még akkor nem volt egészen eltiltva. A mordva ember felesége elhalta után szereti elvenni az ágyát — valószínűleg magfentartás végett —: ha valaki az ipájától kosarat kap, titkon egy kis kenyeret tesz az asztalra e szavakkal: «szerezd meg nekem az ángyomat» mit elvégezvén, futásnak indul; ha utóléri, irgalmatlanul megütlegelik; ha pedig szerencsésen elmenekül, minden további akadály nélkül nőül kapja az ángyát. Ismét mások biztosabban és kevesebb bajjal óhajtván végrehajtani abbeli szándékukat, titokban kipuhatolják, mikor szokott az ángya elmenni onnan hazulról valamely más házhoz; ezt aztán hasznára fordítván, meghívja az azon falubeli sztaroszt-ot (bíró) avagy tizedest (deszjatin-t) tanúnak, s ennek láttára a kenyeret a kapufélfára teszi, azután minden baj és veszély félelme nélkül haza megy, a mikor aztán meg is kapja az ángyát feleségül. A Milkovics-emitette lakodalmi szokások majdnem egészen olyanok, mint a fentemlítettek. A leánykérés és nősítés úgy történik — mondja Milkovics — mint a csuvasoknál, a menyasszony vételára (kálím) rendszeren 8—20—30 rubel; a legény valamely rokona megkérvén a leányt s megegyezvén ennek atyjával, a «kálím»-ra nézve alkuvási határnapot tűz, s értesíti róla a legény atyját. E nap közeledvén, a vőlegény atyja elküldi valamely atyjafiát és a nyoszolyó asszonyt; e közben a menyasszony kezeivel a mestergerendáról függő posztóba kapaszkodik s jajgatva sir a leány barátai jelenlétében. A vőlegény kísérete megérkezvén, a menyasszony és jelenlévő leány pajtásai a menyasszonynak páronként összekötöztetnek és

valamely rokonnak a házához vitetnek, a hol a menyasszony leánytársai a megívott sok sórtól kedvet kapva, zeneszó mellett a fiatal emberekkel párosan tánczolnak. Minthogy a mordva nép a maga leányait rendszeren 30—40 éves korukban adja férjhez, addig pedig szabad akaratukra hagyatnak, ezek tehát ilyenkor, minden szegyenkezés nélkül, a esókok bő osztogatásával igyekeznek a fiatal embereket magokhoz hódítani. A menyasszony valamelyik nőrokonu kenyeret, sőt hozva a nászsereg elibe jön és azt a menyasszony atyjához viszi, a hol aztán a rokonság egybegyűl és vígan vannak; ugyan ott lefizetvén a «kálím» egy részét, kitűzetik a lakodalom napja; azután a nyoszolyó asszony a menyasszonyhoz jő, neki a völegény ajándékot hoz s ő is ajándékot kap a menyasszonytól; a lakodalmat csak egy avagy két év elteltével tartják meg, s ez idő alatt a völegény és menyasszony soha sem találkoznak egymással. A lakodalmi nap elérkeztével a völegény részéről ugyanazon násznép jön el s ugyanazon módon fogadtatik; a menyasszony leánypajtásai a völegény kíséretére gúnyos dalokat énekelnek, melyekben az mondatik, hogy a völegény kíséretének ruhái, lovai s minden fölszerelése nem sajátja, hanem csak idegenektől a lakodalomra kölcsönként dolgok, ők magok oly szegények, hogy majd éhen nem halnak, mindezt oly durva kíméletlenséggel elmondván, hogy az öregebb és jobb érzésű emberek nem tűrhetik és siránkozni kezdenek, a menyasszony leánypajtásai még inkább és inkább igyekeznek a völegény násznépet bosszantani. A völegény nászkíséretéből a násznagy lép be és meghozza a «kálím» még hátralévő részét; azután bejönnek a házba a nászkíséret több tagjai is; a menyasszony apja és anyja fölkelnek ülőhelyökből az asztaltól, a völegény társaságát leültetik s e mellett vígan vannak, a zene szól; a menyasszony ajándékokat osztogat a rokonainak s vegre a menyasszonyt atyjához vezetik; ez őt kezén fogván, leendő apósához vezet, az anyja pedig egy kevés kenyeret és sőt ad neki, a menyasszony ruhákat és lábas jószágot kapván, szerencsés életet kívánnak neki s az útra kenyeret adnak; ugyanakkor a násznép megköszöni a szülőknek a menyasszony fölnevelését, ez pedig sirva vesz búcsút szüleitől és eltakarván képét, útnak indul. Megérkezvén a menyasszony nászkísérete a völegény lakására, ennek az atya és anyja kifordított kalap- és bundában egész háznépestül és atyafiságostul szembe

állnak vele s az udvarra serpenyőt hozván, komlót hintenek bele, meggyújtják s kényszerítik a leányt, hogy azt rúgja el a lábával, a mit ez meg is tesz; azután a menyasszony fitestvére a lábai alá teszi a kalapját és keztyűjét; ha a menyasszony a serpenyőt gyengén rúgja el, úgy vélik, hogy szabad asszony lesz, ha pedig erősen elrúgja, úgy, hogy a serpenyő fölfordul bele, akkor haragos asszony lesz belőle: ez idő alatt a leányok visszaadják a kölcsönt a menyasszonynak s mindenféle gúnydalokat dűdolnak, elmondván őt hitvány vászonszövőnek, rossz fonónak s restnek. A menyecske belépven a házba, a násznagy a fiatalokat a kemenczéhez háttal állítván s kenyeret és sőt tevéen eléjük, mindenki hallatára házasságra tartozó dolgokat kérdez tőlök, ezek pedig felelvén a kérdésekre, egymásnak örök hűséget esküsznek; azután az új pár asztalhoz ül, a legény a kalapját lehúzza a szemére, az asztalon egy 1 $\frac{1}{2}$ arsin hosszú kalács áll, melynek egyik végét a völegény atya a menyasszony főkötője alá dugja s ezt mondja: «lásd a napot, légy szerencsés kenyeredben és méhedben». A völegény csak most látja először az atya-választotta menyasszonya arcát; ezután vigadnak, tánczolnak, dalolnak, játszanak, de mindenekelőtt egymást élveznek. A tánczuk nagyon sajátos s lant, hegedű, dudu és egy patkó alakú hárfa hangszer mellett járják. Mikor elérkezik a fiatalok lefekvésének az ideje, a menyasszony megint minden módon megakarja azt gátolni, s erőszakkal fektetik egy hársfaszönyegre s azon viszik le a padlat alatti házhelyiségbe (hol nyáron szoktak tartózkodni), a hol a legény mellé fektetik, a kihez így szólanak: «nesze farkas, itt neked a bárány». Másnap a násznagy a kenyeret, a mely előtt az új pár letette egymásnak az esküt, valamennyi vendég láttára a menyecske kebelébe teszi. Azután a nászkíséretbeliek, kivévén azt ennek a kebeléből, egy fél rézkopékát tesznek belé, melyet a násznagy zeneszó mellett a fogaiival vesz ki onnan és megtartja magának. Végezetre a kenyér negy részre vágatik, egy rész a násznagnak adatik, a többi három rész a házi gazdánál marad; a násznagy azután egy fejszevel hadonázva, minden jelenlevőtől megkérdi a menyasszony nevét, és ha valaki az igazi nevet találja mondani, akkor ez fölemeli a fejszét magasra, fenyegetődzik s kényszeríti, hogy ezentul azt az új neven nevezze. Azután a völegény nőrokonai a menyecskét az ipa, napa és a férj rokonai ajándékozta asszonyi ruhákba öltöztetik, most

aztán hozzá mennek a menyecskék és földig meghajtják magokat előtte. A mordva lakodalmak ez előadásából azt látjuk, hogy Lepehin idejében a lakodalmakban négy külön lényeges mozzanatot különböztettek meg, u. m.: egyezkedést, siratót, magát a lakodalmat és a lakodalmat követő lakomákat. Ezenkívül megjegyzendők a násznagy külön teendői is, ő t. i. nyilván a vőlegény érdekeire ügyelt föl az idegen családban, mire nézve fegyverrel is el volt látva, azonkívül észre kell vennünk a komlós serpenyőt, mely a termékenység istenasszonyának Vedavá-nak van szentelve, és a mely mind a szerencsének és jólétnek a jelképe és szaporaságával a könnyű gyermekszülést ábrázolja. Azt is látjuk belőle, hogy egész a Lepehin idejéig a mordva menyekzők legutolsó mozzanatát a lakodalomra következő lakomák képezték, melyek a lakodalom után körülbelül egy évre tartattak, és így régenten az érdekelt családok között létre jött teljes békességet tanusították, s valóban így is volt a dolog: a leányt elrabolták, a mit bizonyít a menyasszonynak a mestergerendába és az ajtófélhez való kapaszkodása, az ő ellenkezése és azon körülmény, hogy kezökben tartva vitték ki; s hogy bár összcadták őket, de azért a rokonsága még sem ismerte el a házasságát, az ő szemökben ő folyvást leány maradt s csakis akkor, mikor a vőlegény és az ő rokonsága közt egység jött létre, ismerték el a menyasszony rokonai őt asszonynak, s csak akkor öltözhetett aztán asszonyi ruhába.

IV.

Leánynézés és megkérés. — A házasság első mozzanata.

Lássuk most, mint történnek jelenleg a mordva lakodalmak mennyi maradt meg bennök a Lepehin idejébeli sajátosságokból. Ha a legény nem ismeri eléggé azt, a kit el akar venni, akkor a penzai megyében mindenekelőtt szószólókat küldenek «leánynézőbe»: ezeket a leány, szokás szerint, «puré»-val megvendégeli; ez alatt a szószólók megfigyelik és megbírálják a leányt; a házasulandó legény a «leánynézőben» jelen lehet, de a jövedele okát semmi esetre sem nyilváníthatja; ha a leány kedvére való, akkor a szószólók beszédbe ereszkednek felőle az atyjával, öregebb fitestvéreivel, apai vagy anyai nagybátyjával, s kipuhatolják, hajlandó volna-e a család őt férjhez adni s mit adnának vele kiházásításul; s azután

fölnezik a legény házatájékát és vagyoni állapotát, megtudandók, jó módban él-e s nem fognának-e a fiatal házasok lakodalom után nyomorba jutni. Barminszky azt is mondja, hogy a leánykérés mindenkor a fiatalok szabad választásától függ és a szülők soha sem tagadhatják meg beleegyezésüket a házasságba. Szintén akkép Makarius archimandrita, a nisegorodi moksákról szólván, azt állítja, hogy mindenekelőtt a «szvetné»-val (leánykérés) jönnek tisztába, a mi ügy ejtetik meg, hogy a ki valamely leányt a fia nejének óhajt, a leány szülőihez valamely köztisztületben álló násznagyot küld, a ki is kikéri tőlök az engedelmet arra, hogy a legény atyja látogatást tehessen nálok s eljárhasson a jó ügyben, «usidan tev tzeber». Ezután a legény atyja ellátogat a leány atyjához, a hol őt a mestergerenda alatt lévő diszhelyre ültetik; most azután megkezdődnek az előértekezetek, a leány vételára, a menyasszony ruhái és a beszerzendő pálinka és pure mennyiségeről: ugyanekkor megállapítják egyszersmind az ünnepélyes egyezkedés és a lakodalom idejét is, azután az asztalra gyertyát tesznek és istenhez könyörögnek, a mint ügyletek kezdetén szokás tenni (keresztýen módon); azután ősi módon hajlongva és kezeiket ég felé fölemelve, hogy Jurta szirava, Kudja szirava és a meghalt ősök áldják meg a házasulandókat; ez istenségeknek kenyeret és söt áldoznak, melyeket az ajtó küszöbe alá tesznek, ez lévén a mordva házi istenek szokásos tartózkodási helye.

Fuchs tudósítása szerint (*Utazás Kazánból a Mordva földre* 1839.), midőn valamely atya meg akarja házasítani a fiát, az atya egy jó barátjával a kinézett leány atyjához megy s előadja neki a maga szándékát. Ha a szülők beleegyeznek, tüstént a leányhoz mennek, elmondják neki a tett ajánlatot s megkérdik tőle, van-e kedve férjhez menni. A hallgatás beleegyezésnek tekintetik s az atya tudatja a dolgot a kérőkkel. Az archangeli pap a Szaratov megyebeli mordvákról azt mondja, hogy Julovszkaja Maza nevű faluban az atya valamely rokonát küldi a leányos házhoz, hogy a leány atyjától kérje meg a leányt a fia nejeül, de maga nem megy el megtenni az ajánlatot. Szimbirszk megyében, Orloff szavai szerint, a Napolynin falubeli mordvák következő módon nősülnek: A legény atyja egy fapálczát és egy fél kenyeret vett magához és a leányos házhoz ment, botjával megverte az ajtót s midőn azt kinyitották neki, a magával hozott fél kenyeret bedobta a házba,

maga pedig futásnak indult s igyekezett menekülni a faluból, mert a háziak tüstént utána iramodtak és üldözőbe vették s ha kézre kerithették, irgalmatlanul elverték. De ha sikerült neki a falun kívül jutni, a leány rokonságának nem állott többé jogában őt a falun kívül üldözni, ellenkezőleg, egyezkedésre vették a dolgot, belenyugodtak a házasságba s azt pálinkaivással erősítették meg. Az idő eme szokást is elenyészeltette, s mai napság a mordvák egészen úgy nősülnek, mint az oroszok. A mordva ember, mikor fiát avagy valamely rokonát meg akarja házasítani, a leányos házhoz násznagyot, avagy tapasztalt nyoszolyó asszonyt küld, a ki is megérkezvén, előadja a legény rokonsága kívánságát és feldicséri az egész nemzetségeket. Ha a leány családjának legöregebb férfi tagja ebbe belenyugszik s magának a leánynak sinos ellenvetése, akkor a násznagy visszamegy a legény házába s ott tudatja a leány szülői beleegyezését a házasságba. Most aztán a násznagy és a legény atyja pálinkát és kenyeret vevén magokhoz, a leányos házhoz mennek s annak tagjait megvendégelik. A leány anyja egész ez idő alatt haragos és a férjével civakodik, mondván: «Sztakaparo, átkozott részegese! mindig csak a pálinkán jár az eszed! nekem ugyan egy csepp kedvem sinos idő előtt odaadni a leányomat». Az atya esendesen tűri a czivódást, mert jól tudja, mily nagy segítségére volt a leány édes anyjának, s csakis azt mondja el, mily föltételek mellett egyezett bele a leánya odaengedésébe, azaz hogy a «kalim» iránti tárgyalások még csak most kezdődnek. Néha a menyasszony ilyképen 100 rubelt is kapott s ezenkívül a rokonsága részére három akó pálinkát is kellett fizetni a legény atyjának. Itt meg kell jegyezni, hogy a hozomány meghatározásában a legény rokonai attól való föltökben, hogy az alku meghiusúlhat, az ajánlott föltételek ellen nem tehetnek kifogást. Ha a menyasszony atyja vendégül fogadja a másik felet, ez csak akkor történik, mikor az egyesség már megejtetett, t. i. csakis akkor, midőn a vőlegény atyja és anyja követelik azon tárgyak átadását, melyek a leánynyal adatni ígértettek.*) S valóban, a legény rokonsága legtöbbszörre nem teljesíti a hozományi tárgyakat, s az abból való leengedésért rimánkodásra veszi a dolgot. Hogy a legény családja családságáért kárpótlást szerezhessen magának, a menyasszony szü-

*) Ez tehát csak ígéret.

lői gyakorta pénz helyett rubaneműeket követelnek a menyasszony számára, mint: kikészített bőrből való bundákat, kaftánokat, dolgozó kabátokat, főkötőket, öveket, topányokat stb. Ha a vőlegény családja meg nem adja a menyecskének a kívánt öltözet-darabokat, póre ingben kell őt elfogadnia. Az előadottakból tehát láthatni, hogy a leánykeres és egyezkedések Szimbirszk megyében egyszerre történnek noha, mint látni fogjuk, itt sem hiányoznak az «áldomás ivásnak» megfelelő lakomák.

Melnikoff P. I. említi, hogy a terusevszki mordváknál a legény apja és anyja kiszámítják a lakodalomhoz megkívántató költségeket, s azután elküldik valamely rokonukat megkérni a fiok számára a leányt. A leány szülői beleegyeznek s az «áldomás-iváshoz» egy akó pálinkát, kerek kenyeret és egy rubel pénzt kérnek.

Ugyanazon író egy másik könyvében említi a moksa házasságokról, hogy még a leány megkérése előtt a legény apja és anyja áldoznak otthon «Jurta sziravá»-nak és «Kudja sziravá»-nak. Az első a gazdasághoz tartozó valamennyi épületekre, a másik a házi udvarra ügyelő istenség. A moksa nép saját ügyességgel mindenféle házi állatok alakjait tudja tésztából készíteni, melyeket aztán megsüt és a most nevezett istenségekhez intézett könyörgés közben, az udvarra szolgáló ajtó küszöbe és az udvar kapuja alá tesz. Megtéven ilyenképen az áldozatát, a legény atyja az áldozat alkalmával az asztalra helyezett kenyérből egy szeletet vág s annak a belét kivájván, megtölti mézzel. Sötét éjfél tájban senkitől észre nem véve, még a legutóbbi időben is lóháton a leány házához nyargal, a kenyérszeletet a kapufélfára teszi, azután az ostornyéllal megveri az ablakot e szavakkal: «Szetja! én Mazakoff V. snyák, megkérem Kodait leányodat Uru fiainak feleségül! Vedd le a kapuféltárol a mézes kenyeret s imádkozzál!» Elmondván Vesnyák a szavakat, lóhalálában elnyargal. Szetja hirtelen fölkél, magára szedi a ruháit, lovat nyorgel s gyermekestül, rokonostul a Vesnyák üldözésére indul. Ha utólerik s megfoghatják, pórul jár, mert félholtra ostorozzák, a mézes kenyeret a szemébe vágják, s a házasságból nem lesz semmi. Ha pedig meg nem foghatják, a legény udvarára hajtanak, kopogtatnak s megkérdezik, otthon van-e a gazda. Ennek meg kell mutatni magát az ablakból annak a jeleül, hogy üldözőitől csakugyan szerencsésen megmenekült, mert különben azt hiszik, hogy Vesnyák valahol elbujt az úton, hogy így az ütlegek-

től megmenekedhessék, s ez esetben Szetja a kenyérdarabot az ablakba dobja a házasság megtagadása jeléül. De ha a legény atyja megjelenik az ablakban, nem lehet a házasságot ellenezni s a leányt megtagadni. Szetja szépen haza ballag, könnyörög Jurta sziravának és Kudja sziravának és őseinek s föláldozza nekik a kenyérszeletet, mely «ozondam-pal»-nak nevezetik.

Mi magunk is a mordva életet vizsgálván, mindig úgy tapasztaltuk, hogy ha a házasság nem «liszez» fútján hajtattott végre, a fiatal ember mindig maga jár el a házassági ügyében s értesíti róla a szüleit; azután a megkérés a megszokott módon történik, vagyis a legény szülői elmennek leánynézőbe, egyezkedni a költségekről, hitberről (kálím) s más effélékről, azután a leány szülői is magok részéről elmennek megvizsgálni a legény életét s állapotát (háztűz nézni), mikor aztán elvégezik azt is, mikor tétetik közzé az ügy, vagyis, hogy az «áldomás-ivás» mikor tartatik meg. Leánykéréskor, mint Makarius archimandrita értesít, könnyörgést tartanak, mely «moljan ervenjan sizmama» vagy lakodalmi «áldomás-ivás-imádság». Mind az erza, mind a moksa népnél az apa és anya a fiok-választotta leány házához hétköznapi ruhában mennek, s minden áron igyekeznek kikerülni, nehogy valaki gyanítsa a jövetelök okát; ha az úton valakivel találkozónának, a ki így szólana hozzájuk: «jól tudjuk mi, hová megysz», vagy pedig «leánynézőbe mentek a fiatal számára», legjobb ilyenkor haza térni s más napot választani, mert szerintök az ily szembejövőt az ördög hozta elibök. Mikor a szülők bemennek a házba, ott úgy fogadják őket, mintha nem is gyanítanák a jövetelök okát, noha másképp szívesen és tisztességgel látják is őket. Kerülgetve hozza a legény apja szóba, hogy hát nem volna bolondság, ha rokonokká válnának. Alig hogy megtudták jövetelök okát, a legény szüleit legott a szoba legdíszesebb helyére ültetik, a mely náluk nem úgy mint az oroszoknál, a ház előszögletében, hanem egészen a mestergerenda alatt lévő előpadon van. Sokáig alkusznak, s folyik a beszéd mindenféle közönyös dolgokról; ugyanekkor határozzák meg a lakodalmi «áldomás-ivás», az úgynevezett «proksimme» napját. Midőn mindenre nézve megegyeztek, behívják a leányt a szobába s ő aztán jövendő ipáját és napját megvendégeli sörrel és mézes sörrel (pure), ezt megelőzőleg azonban áldásért könnyörögnek a megkezdett ügyre. Némely helyeken szent kép előtt, de a legtöbb

esetben csak viasz gyertyát tesznek az asztalra, és a házi istenekhez könyörögnek ilyenképp: «Jurta szirava anya, dajkáló Kudja szirava! elhalt ösatyák! áldjátok meg a mi szándokunkat! adjatok e fiataloknak szerencsét, gazdagságot és sok gyermeket!» Mintegy eme jó őrszellemeknek hozandó áldozatul a menyasszony atyja három késvágással «ozondám-pal»-t, vagyis istenfalatot metsz, s megsózáván, azt a küszöb alá az oltalom-istenség tartózkodási helyére dugja.

V.

A lakodalmi áldomás vagy ivás a házassági szövetség második mozzanata.

A házassági frigy második mozzanatának az áldomás-ivás (proksimme), másképp «kézfogás» tartandó. Brosszin említi, hogy az áldomás-ivásból mulhatatlanul hozzá tartozik a sós hal és lepény, a mi természetes is, ha meggondoljuk, hogy a hal mindenkor a termékenység jelképeként tartatott, a lepény pedig alakjával a napot ábrázolja, mely ma a napisten helyébe lépett, kinek a mordva nép vallási hite szerint gondjainhoz tartozott a házasságok szerzése. A bugumilszki kerületben a leánykérés és áldomás-ivás már egybeolvadtak, valószínűleg a paraszt nép szűkös körülményei miatt, takarékosági szempontból. A bugumilszki mordvák-nál a vőlegény atyja és anyja, valamint ezek legközelebbi rokonai a leányos házhoz mennek, s bemervén a házba, egyenesen megkérdik, beleegyeznek-e a szülők oda adni leányukat az ő fioknak, s egyenes feleletet kérnek, addig pedig le sem ülnek a padra. E közben a legény házából jött asszonyok az asztalra kenyeret, sőt és pálinkát tesznek, melynek mennyisége részint a legény vagyonsága, részint a házasságnak a legény részére való előnyös voltához képest, határozódik. Míg csak a leány atyja beleegyezését nem nyilvánította, senki sem nyúl az asztalon készen levő tárgyakhoz, mihelyt azonban ez az asztalhoz ül, s így a leány átengedését tényleg bebizonyította, minden jelenvoltak asztalhoz telepednek s a legény rokonsága elkezd vendégelni a menyasszony szüleit. Ha a menyasszony apja és anyja nem egyeznek bele az ajánlatba, a vőlegény rokonsága-szolgáltatta kenyér és pálinka három napig az asztalon maradnak, mely idő nyilván gondolkozási időül van szánya. Ha pedig beleegyeznek, a menyasszony apja legott elindul meghívni a rokonokat és szomszédokat a lakodalmi áldomás-ivásra.

Midőn a meghívottak megérkeznek az ő hajlékába, a menyasszony is előjön és meghúzza magát valamely rejtett zugolyba, a hol senki sem láthatja. Itt aztán egyezkednek a pálinka- és pénz-mennyiségről (pálinkát 3—5 akót vesznek, a pénz mennyisége pedig 20—30 rubel). Véglegesen megegyesülvén, a menyasszony atyja a vőlegény atyját, anyját s magát a vőlegényt is kézen fogva a menyasszonyhoz viszi, a kinek meglátásáért külön kell pénzt fizetni, ezzel a pénzzel a menyasszony leánypajtásait vendégelik meg, a kik őt a fizetés előtt eltakarják a kíváncsiak elől, és senkinek sem engedik meg őt látni. A mint a menyasszonyt meglátták, megkérdezik tőle, beleegyezik-e az ez s ehhez való férjhez menetelbe. A legtöbb esetben a válasz igenlő, minthogy már az előtt megegyezett volt a legénnyel, s a jelenlévőknek, valamint a vőlegénynek is maga-készítette keszkenőket ajándékozgat, egyiknek jobbat, másiknak selejtesebbet, mindig a szerint, mily közelrokon az ajándékoz nyerő a vőlegényhez: az ipa a menyasszonynak pénzt ajándékoz. Makarius arch. azt mondja, hogy az ő idejében a nisogorodi erzáknél szokásban volt két-három évvel kérni meg a leányt a lakodalom előtt, és hogy egész ez idő alatt a menyasszony semmit nem dolgozik a családjának, hanem csak a maga hozománya készítésével van elfoglalva. A kézfogón a leendő ipának magának kell neki nyújtani egy pohár pálinkát, de a valódi áldomás-ivás, a rendes bevett szokás szerint, a lakodalom előtt három nappal történik. Ugyan ő említi, hogy a nisogorodi moksák a «kalim»-ról a valódi «áldomás-ivás» előtt egyezkednek; a «kalim» fölmegy 60—70—100 rubelre és három akó pálinkára, a menyasszonynak magának pedig újdun báránybőr bundát, fekete posztó kaftánt és eszimat kell venni. A vőlegény atyja mindenek előtt a saját rokonait hívja meg magához, és családi könyörgést tart a házi tűzhely védisteneihez; «ozondam-pal»-t áldoznak és a küszöb alá egy kevés pálinkát öntenek; azután tehetségök szerint, kenyeret, sőt, mézet és pálinkát vesznek és mindnyájan a menyasszony lukására mennek; itt ismét könyörögnek «Kudja sziravá»-hoz, «Ved'javá»-hoz és «Skai»-hoz (a főisten), kezét fognak, és a vőlegény atyja a «kalim»-pénz egy részét lefizeti. Azután megkezdődik a vendégség, mely mindaddig tart, míg a hozott pálinka és ennivaló el nem fogyott, egész éjjelen túl. Különös figyelmet érdemel Makarius állítása, hogy az «áldomás-ivás» a lakodalom főmozzanata, mert ezután a vőle-

gény minden éjjel a menyasszonyához jár bálgni. Mordovtzeff említi, hogy Szaratov megyében is tartatnak lakodalmi «áldomás-ivások», a hol szintűgy alkuszna a vételárra, melynek mennyisége a leány életkora szerint változó; 20—25 éves menyasszonyért 75—100 rubelt fizetnek, s még azt is tudnunk kell, hogy 20 esztendőskoránál előbb a leányt senki sem adja férjhez, sőt ez maga sem egyezne bele ilyesmibe.

A csisztopolszki kerületben, Kazán megyében a vőlegény, Fuchs előadása szerint, az eljegyzés utáni napon, apja, anyja s a legközelebbi rokonaival a menyasszonyhoz jár. Magokkal egy félakó pálinkát hoznak, azután isznak és a lakodalomról értekeznek; hány vendéget híjjanak, kik fognak a «nász-kisérethez» tartozni, hány fogat-és lóra lesz szükség, micsoda ajándékok adassanak stb. Az archangeli pap azt állítja, hogy mihelyt a menyasszony apja megadta a beleegyezését, egyszersmind az asztal-és vételár is megállapíttatik, más szavakkal a leánykérés és egyezkedés egy füst alatt történik. A vételár 30—80 rubelre és két vagy három akó pálinkára megy, ugyanakkor azt is elhatározzák, mennyi eleséget, sört, kenyeret, húst stb. kell hozni, az egység után a leány még egy évig otthon marad.

Orloff említi, hogy Szimbirszk megyében az első megkérés után a vőlegény és menyasszony rokonai legott hozzá fognak a lakodalmi «prokszimme»- vagy is főáldomás-iváshoz. A menyasszony szülői lepényeket, lapsza-főzetet,*) káposztát és kását készítenek, a vőlegény rokonainak pedig legalább is a leánykérés alkalmával ígért pálinka-mennyiség felét. Az áldomás-iváshoz ünnepélyesen indulnak, az egész úton énekelnek, az öreg asszonyok gyakran énekelve is imádságokat olvasnak következőképen: «adj isten szerencsét e dologban! engedj Szjarko (házi istenség ez is) szerencsét az útra». Ha a vőlegény rokonai nem hozzák el teljesen a leányos házhoz a kialakított pálinka-mennyiséget, sokat el kell tűrniök, mert a leányos háznál kegyetlen gúnyolódást kell hallaniök. Helyzetök ezekben az úgynevezett «prokszimmek»-ben különben sem valami kellemes. A menyasszony atyja dühbe jön,

*) A «lapsza» oly óteinom, melybe hosszúkás tészta-szeletkék vannak téve, vagyis a magyarban a dupántól «metélt», vagy a tiszamelléki «laska».

az edényt össze akarja törni, s földre önteni a hozott pálinkát. A vőlegény atyja mindenképen igyekszik őt csillapítani, bizonyosván, hogy «a pálinkának alig van valami kis hijja, s azért bizony nem érdemes szívódni». Ugyanekkor szépen kéri mindnyájokat, hogy legyenek elnézők s nem oly negédek. A menyasszony néhány csekélyebb igényű rokonai megkísértik az egyezséget s a dolog többnyire csakhamar véget ér. Helyreállván a békesség, a hozott pálinka egy része az asztalra kerül, a szent képek előtt meggyújtják a gyertyát, és az összes jelenlévők így könyörögnek: «engedd isten, hogy ez a lakodalom szerencsésen, öröm- és tisztességgel végződjék; őrizz meg isten a gonosz embertől», vagyis oly gonosz táltostól, a ki a fiatal házások és jelenlévők egészségét megronthatná. Könyörgés után evés, ivás és vigadáshoz látnak. A menyasszony ez idő alatt leány barátjaival a tornáczon, vagy valamely rokonánál van. A vőlegény rokonai a tornácra jönnek vele ismerkedni, s az első rokon ismerkedés itt kezdődik meg; ez az ismerkedés multhatatlan, mert igen gyakran a vőlegény szülői az előtt soha nem látták a menyasszonyt. Itt aztán a menyasszony alsóruhákat, csizmakapuzákat, aranyos varrású vászonkendőt stb. ajándékoz nekik s a vőlegénynek is vásáron vett, vagy maga készítette pamutfonállal szegélyezett pamutkendőt küld. Ezekért az ajándékokért a vőlegény szülői viszonzásul megcsókolják a leányt. A vőlegény nagyanya énekelve dicsérgeti a menyasszonynak nemcsak bájos arcát és okosságát, hanem az ajándékait is. Ha a vőlegény és menyasszony egy faluból valók, akkor a vőlegény rokonainak az áldomás-ivás után a menyasszony rokonait meg kell hívniök a házokhoz és megvendégelni őket. Azután elválnak és várják a lakodalom napját.

Melnikoff P. I. szerint a terusevszki mordvák, a kik már nagyon eloroszosodtak, és ezzel a lakodalmi szokásaikat is átvették, a vőlegény az «áldomás-ivás» napján szokott elmenni az apjával a menyasszony házához, a mikor minden kialakodott tárgyakat magával visz. Bemenvén a házba, senkinek sem köszön s szó nélkül az asztalra teszi a kenyeret, a sócsomagot, s a kenyérre pénzt tesz. A vőlegény atyja pálinkát s multhatatlanul egy tonna sört hoz. Ha a menyasszony más faluból való, a vőlegény nem megy oda, hanem csak az atyja, s a vőlegénynek semmi körülmények közt nem szabad látnia a menyasszonyát. Az áldomás-ivásnál a vőle-

gény egy szögletbe húzza meg magát, s egész idő alatt nem szól egy szót sem. Atyja istenhez könyörögvén, a menyasszony egybegyűlt rokonait pálinkával és sörrel kínálja. Azután jő az «asztalra-tét». Itt most valóságos vásárt ütnek: a menyasszony lehető sokat kíván, azután engedni kezd, s utóljára szépen megegyeznek. Ez az «asztalpénz» a menyasszonyt illeti, fölmegy 20—40 rubelre, de soha többre. Ennek lefizetése után jön az úgynevezett «koronkapénz», mely 60 rubelre megy. Azután a bundára, hosszú kosztolisztára (ez egy fehér ingalakú vászonöltözet, milyent a férfiak is hordanak), kendőkre s más egyéb ajándékokra alkuszna meg. Végre a menyasszony atyja «süteményeket» is köt ki, melyekkel együtt a vőlegény atyjának hozni kell egyszersmind egy akó pálinkát, egy kisebb tonna sört, a leányseregnek kalácsot, melybe körte és hüslapoczka van bele sütvé. A menyasszony nincs jelen az áldomás-ivásnál. Ezek azok a lakomák, melyeket «ozoritie pirogi»-nak vagyis a «szent sütemények» lakomájának hívnak — igazán véve — kikerülhetetlen része ugyan az «áldomás-ivás»-nak, de a lakodalomnak nem önálló mozzanata. A «sütemény-nap»-ra kitűzött időben a vőlegény rokonai ellátogatnak hozzá, derekasan hozzálátnak a pálinka- és söriváshoz, azután a leányos házhoz mennek. A vőlegény itt nincs jelen. Szekerre pálinkát, sört, szent süteményeket raknak, melyek csaknem egy kemenceze terjedelműek, minden töltelek nélkül, mindenik 1¹/₂ arsin hosszúságú és fél arsin*) szélességű. Ugyanazon szekerre tétetik még 5 búzakaralács, és a leányok számára a körtével süttött kalács. Midőn a szekerek az udvarra hajtottak, a menyasszony összes rokonai az útezára jönnek a vendégek fogadására s a szent süteményeket széttörvén, darabjait egy süttő teknőbe rakják, a mit aztán hét ember viszen be a házba, a búzakaralácsot a kezökben viszik s az asztalra helyezik. Ha egyszer a süteményt elfogadták, mordva szokás szerint, többé a leány semmikép sem választhat magának más férjet, akármi történjék is. A menyasszony apja és anyja a leányt nem mondják többé magokénak, hanem «iha»-nak nevezik, vagyis a vőlegény családjához tartozónak. Behozván a süteményeket a szobába, a szent képek előtt gyertyát gyújtanak, mindnyájan imádkozni kezdenek, azután esznek-isznak, dalolnak, fakéregből készült fúvó hangszeren

* Arsin = orosz róf, hosszabb a mienknél.

zenélnek, de nem tánczolnak. E közben a völegény rokonai az udvarra mennek, s leveszik a szekérről a leányok kalácsát, azt a völegény fítestvére avagy legközelebbi rokona magasra fölemeli, a leányok körülállják, s nevetgélés és kiáltozás között el akarják kapni tőle a nekik hozott ajándékot. Midőn a völegény rokonai haza kezdenek szállingani, elkezdik a leányok a völegény ipját avagy szószólóját illető gúnydalt:

Oh te ipa, ipa hogy oldicselkedtél,
Te milyen gazdag vagy, nagy fennen kérkedtél,
Hogy két udvarod van, pedig csakis egy van,
S az egész udvaron csak egy rossz pajta van,
Ebben a pajtában van egy üres bombár
Ebben a bombárban van egy üres kosár,
Van egy kongó fazék, benn liszt egy csipet sem,
A rozs csépeletlen, a liszt öröletlen,
A víz ott künn a tón, gyúrótábla hársfa,
Künn az erdőn díszlik az abarló villa,
Más csűrök tetején galambok röpkednek!
Innen is onnan is szemet szedegetnek
S ipa udvarára hordják s elhullatják
A mit elhullattak, azt szépen ott hagyják.
Ipáék fölszedik, gondosan meggyűjtik
S a mit így gyűjtöttek, szén között megörlik,
Ebből a léztlángból kalácsokat sütnek,
A mi megmaradt, abból meg sört főznek.
Süteményeiket ide hozzák nekünk,
Legyünk tőle vígan, nosza igyunk, együnk,
De a sütemények hitványnál hitványbak,
A kalács íztelen, nem kell szemnek szájnak.
Egyél csak, izleld meg a mi sütetinket
Meglátod tüstént a roppant különbséget.
A mi sütetink csak olyan fehérek,
Mint a milyent sütnék Muróban a pékek,
Mások a te süttö pested kalácsai,
Oly feketék, akár a nők szénvönői.

A mint a völegény atyja a tornácra jött, a leányok nem engednek neki utat, közre fogják, a ruhája szárnyát rángatják, megforgatják, s megint rágyújtanak egy másik egészen orosz ipagúnyoló dalra. A szent sütemény harmadik napján a völegény apja egyedül jön a leányos házhoz, pálinkát és egy tonna sört hoz magával, most aztán a lakodalom napját is meghatározzák. Melnikoff P. I. szavai szerint, a nisegorodi moksáknál az «Injata» (a nyilvános könyör-

géseket és áldozatokat végző pap) és az «Imbaba» (nőpap) szabták meg az árt, melyet a völegény atyja a leányért tartozott fizetni a leány atyjának. Az e papi személyek által megszabott áron kívül a leány atyja a legény atyjától kialakított mennyiségű pálinkát, sört és húst kapott.

Mi a részünkről tett vizsgálatok alapján szintén megerősíthetjük, hogy a fentebbi tudósítások teljesen igazak, s azokhoz csak még néhány mozzanatot csatolunk, melyeket a fennemlített bűvárkodók nem vehettek észre, nem lévén nekik oly kérdőpont-mintázatok, mint a milyent a földrajzi osztály e czélből készített, sem semmi irányadó utasításuk. Mind az erza, mind a moksa nép mindig megtartja a «lakodalmi áldomás-ivást», melyet a mordva nép a leánykérés és lakodalmi szertartások főmozzanatának tart; mindezekből föltételezhetjük, hogy a prokszimme (áldomás-ivás) véglegesen megerősíti a házasságot, mert az áldomás-ivásban minden külön mozzanatok e nézetünket látszanak támogatni. Rendesen a legény atyja, ennek holta után pedig a legöregebbik fia, a kit erza nyelven «atjai», moksa nyelven pedig «aljai»-nak hívnak, a legközelebbi rokonait meghívja a házához, s kinyilatkoztatja előtök, minő ügyben van szüksége a segítségökre; egyik sem utasíthatja el magától a neki kínált tisztességet, mert a kívánság megtagadása ez esetben teljes ellenségeskedést jelentene; s ha mindjárt a meghívottak valamelyike ellenséges lábon állana is a legény atyjával, ennek a meggyökerezett szokás szerint, még ez esetben is bele kell egyezni a tett ajánlatba, mert az ily ajánlat az ajánlatot tevő részéről azt mutatja, hogy az illető békülni akar, s elismeri a hibáját; az erzáknak erre közmondásuk is van, mely szerint az elkeseredett ellenkezésben élő azt mondja: «solnast mik proksimme», azaz «haragban éltek áldomás-ivásig», mert ekkor minden áron ki kell békülni. Mikor mindnyájan egybegyűltek, a legény apja, a kinek díshelye a mestergerenda alatt van, nyilvánítja előtök, hogy az ügy könyörgéssel kezdendő, most aztán rendesen «Tsim-paz»-hoz vagyis Napistenhez könyörögnek, a ki egyszersmind a házas élet jó szelleme is. «Napisten atyánk, áldd meg a jó ügyet, adj szerencsét, adj sok gyermeket!» Ily módon könyörögven, s a szokott áldozatot megtévén, melyről mindjárt tüzetesebben fogunk szólani, oda hagyják mindnyájan a szobát és a választott menyasszonyhoz mennek. Ha a leány és szülői hajlandók elfogadni az ajánlatot,

akkor ők, előre értesülvén arról, hogy a kérők egyezkedni jönnek, lovat hajtanak a kapun bejövők elébe, vagy pedig magokat meghajtva, kezökben kenyeret és sóedényt visznek. (Megjegyzendő, hogy előbbi időkben a mordvák a fő- és napistennek lovat áldoztak.) Azután mindnyájan a házba mennek, a mikor is a leány rokonsága előre megy annak a jeléül, hogy az érkezők szívesen látottak; a legény atyját, avagy az ő házok legöregebbikét pedig ismét a mestergerenda alatti diszhelyre ültetik, s azután mindenre nézve megegyezvén, a kezfogáshoz látnak. A kezfogás régenten következőképen történt: az ipa-apák a mestergerendához nyúltak a balkezőkkel, a másikkal pedig kezet fogtak e szavakkal: «ked koske», azaz «száradjon el a kezem», de jelenleg egyszerűen kezet fognak, a nélkül, hogy a mestergerendát érintenék, noha egy moksa faluban e szokás mindez ideig fentartotta magát. A kenyeret és sócsészét, melylyel a vendégek elibe mennek, a menyasszony anyja az asztalra helyezi, a menyasszony atyja a sócsészét késsel fölnyitja, és a kést a feje fölött tartván a fentebbi könyörgést mondja, hozzá adva a Skai (a főisten) nevét. Valamennyi jelenlévők meghajtják magokat a külső ajtóban, kezeiket a fejük fölébe emelvén. Ezután a menyasszony atyja a völegény atyjának kést nyújt, s oda adja neki a kenyeret, mely egész ez idő alatt az asztalon állott; a völegény atyja három vágással megmetszi a kenyeret, a kenyérből «ozondam-pal»-t vág, s azt a késre szúrva a völegénynek nyújtja, a ki azt előbb a kezébe veszi, azután az «ozondam-pal»-t a menyasszony atyjának adja, a ki a sőtartóból sőt tevén reá, kes végén és korántsem puszta kézzel a küszöb alá teszi. A kenyeret aztán szétosztják a jelenlévők között, s legelőször a völegénynek kell megízeltetni. E ténykedés jelentése egészen világos; annak jelképes jelentése ez: a menyasszony atyja oda nyújtja a kést a völegény atyjának, más szavakkal, jogot ad neki «beleszúrni a kést» (a kenyérbe), mely jogot aztán a fia nyer el, a mint azt onnan is láthatjuk, hogy a kenyeret ő veszi a kezébe és ugyancsak ő is ízelti meg; a házi istenek, ajándék, nekik járó adó nélkül nem engedik meg idegennek élvezni az általok őrzött élelmiszereket, ugyanazért a házigazda «ozondam-pal»-t viszik nekik a küszöb alá. Midőn a fentemlített műveleteket elvégezték, ajándékosztás következik, a menyasszonynak meg kell mutatni, hogy az ő kezei nincsenek elkényeztetve, hogy ő szorgalmas, jó

munkás és férjének segítségével válik belőle. Leendő apósa rendezen «mordva varrással», vagyis vagy tisztán piros, vagy piros és kék hímzéssel tarkázott kendőt kap tőle; a völegény pedig inget kap, melyet ennek a lakodalom napján kell először magára venni, s a mely azért «usotka» (új ing) nevet visel. Természetesen viszont a völegény és rokonsága is adnak ajándékokra a menyasszonynak tehetségök szerint, manapság legtöbbszörre pénzt adnak, de némely helyeken még jelenleg is szokásban van, hogy a völegény atyja leendő menyének lovat ajándékoz, mely régente gyaníthatólag leöletett, midőn a fiatalok feküdni mentek. A völegény kagylókat, pénzdarabokat, és tantuszokat (francziául jeton) s ha egyéb nem telik, katonai egyenruha gombokat ad. A völegény rokonainak, mikor a menyasszony házához mennek, süteményeket és pálinkát kell magokkal vinni, a mit aztán az asztalra tesznek, s az atyák intésére valamennyi jelenlévők asztalhoz ülnek s megkezdődik a lakoma. A vendégség a hozott élelmiszerek, és a vendégek élvezetvágya szerint tovább vagy kevesebb ideig tart, mert gyakran az atyák megittasodva magok sürgetik a pálinka szaporítását, s valami ennyivaló készítését. Ha a házasság «liszez» útján történik, az «áldomás-ivást» csak úgy megtartják, az egész különbség annyi, hogy a kiegyezés és áldomás-ivás egyszerre történik.

VI.

A legény- és leánytor, mint a lakodalmak harmadik mozzanata.

A lakodalmak harmadik mozzanatát az úgynevezett «legény- és leánytor» (erzi nyelven: «tehtem' enj pir» moksa tájnyelven pedig «stirnen pir»), képezik. A moksa nép azonban ritkán tart ily lakomákat, s a mordva nép azokat alkalmasint az oroszoktól kölcsönözte; ugyanis az erza népnél sajátlag semmi ily lakomák a szó igaz értelmében nincsenek, hanem igen is az áldomás-ivás és a lakodalom közbe eső időközben szoktak mindenféle lakomákat rendezni, melyekre a leányos háznál a menyasszony leánypajtásai, a legényhez pedig a legény barátjai és pajtásai gyűlnek egybe; egyik ilyen a menyasszonynál tartatni szokott lakomának «leánytor» a neve. Azt a lakodalomhoz oly közel szokták tartani, a mint csak lehetséges. A moksa népnél szintén tart a menyasszony lakomákat, a hol leánypajtásai dalolgatnak és segítenek neki varrni

az ő alsó és felső ruháit, s ezeket «poszobljama»-nak nevezik, mely orosz eredetű és segédkezőst jellemző szó (помощь segíteni) eléggé jelenti e gyülekezések gyakorlati célját, és semmi más egyebet, mi azokra okul szolgáltatott volna. Prosin azt állítja, hogy a Penza megyei mordvák s különösen a Goroditsenszk kerületbeli erzák szintén tartanak ily leánytorokat, de mellesleg azt is említi, hogy az «aldomás»-ivás, vagyis kézfogó és a lakodalom közötti időközben a lány pajtásai eljárnak hozzá őt munkájában segíteni és dalolgatásukkal vidítani. Martinoff, a nisegorodi erzákról adott rajzában beszéli, hogy a lakodalom előtt való este, a menyasszony meglátogatja a barátneit és leánypajtásait, s meghívja őket magához lepenyre, de a lakomák teljességgel nem bírnak azzal a jelleggel, a mivel az orosz parasztok legény- és leánytoraik, mert azokon nem csak a menyasszony leánypajtásai, hanem általában a szülők ismerősei is jelen vannak. A mint a menyasszony haza megy, sokáig nem bocsátják be, s beeresztési díjat követelnek tőle; végre hosszas kötekedés után ajtót nyitnak neki s beeresztik a szobába. Haza érkezvén, a jelenlevő nőszemélyek közül kiválaszt egyet, s megkéri, hogy a völegénynek vigyen tőle inget; ez ajándékért a legény ajándékot ad az illető nőszemélynek. Krontovszki, a ki a Bugulminszk kerületbeli mordvák életmódját buvárolta, említi, hogy ezeknél szokásban van a menyasszony barátneit meghívni hozzá, segítség végett neki a hozománya varrásában. Ugyan ő említi egy a figyelemre nagyon érdemes körülményt, mely a leánytorokkal egyszerre történik: a menyasszony lakodalom előtt elindul két fitestvérével búcsút venni a rokonaitól; ő maga semmi szín alatt le nem szállhat magában a székerről, sem a házakba nem mehet; hanem a testvérei fogják őt hónyon s úgy viszik be a házba; ő maga ez egész idő alatt sir, leányszabadsága elvesztését emlegeti, s azon hálát, melyet rokonai iránt érez, az iránta mindig tanúsított érdeklődésök, szeretetök és jóakarataukért. Midőn a leány minden panaszverseit elvégezte, testvérei ismét hónyon fogják és kiviszik a házból; a menyasszony egész ez idő alatt kezeit keresztbetéve a mellén tartja, annak a jeleül, hogy ő csak az erőszaknak enged s magától semmi esetre sem menne. Kezünkönél van Barminszki előadása a Szaratov megyebeli erzákról, melyben említettik, hogy lakodalom előtt a menyasszony barátneit hozzá mennek vigadni,

és segíteni neki a hozománya készítésében. Egész este magasztalják a menyasszonyt dalaikban, ellenben minden elképzelhető módon gúnyolják dalaikban a völegényt, ennek szüleit, valamint a menyasszony szüleit is azért, hogy ezek elrabolták tőlök a leánytársukat. Mindaddig, míg a leányok dalolnak, a menyasszony a kemeny-eze-zugban ül, kezével a kemenyze felé, ott zokog és panasolja a szerencsétlenségét, hogyan rabolják el tőle rossz emberek az ő leányszabadságát, s idegen embereknek adják. Makarius archim. a nisegorodi moksákról azt beszéli, hogy lakodalom előtt való napon a völegény atyja ismerőseihez és rokonaihoz ellátogatván, meghívja őket ugyanazon napra lakomára; szint azonkép a menyasszony atyja is meghívja lakodalom előtt való nap a leány barátneit és rokonait estére lakomára. A menyasszony barátneit szántszándékkal korábban jönnek, mert a menyasszony velök megy a rokonaihoz elsíratni nálok az ides-tova elveszítendő szabadságát. Ugyanez az író azonban nem említi semmit arról, tart-e a nisegorodi erza nép «leánytort», noha ő is mondja, hogy a kézfogás, a kézfogó és lakodalom közti egész idő alatt a menyasszony otthona és családja javára semmit sem dolgozik, hanem leánypajtásaival együtt, csupán a maga dolgával van elfoglalva a maga alsó és felső ruháit készítgetvén. Három nappal a lakodalom előtt leendő ipja a menyasszonyos házhoz jön, s «puret» (mézzel vegyített sör) hoz magával; az első meritő kanállal a menyasszonynak adja, a ki azt egészen kiüríti, akár van benne sok, akár kevés, s a ki aztán sirni, zokogni kezd, és elbúcsuzik a szüleitől. A lakodalom napján a menyasszony a völegény lakására megyen, s ajándékokat visz neki; a völegény nem lehet jelen, hanem el kell neki menni hazulról¹⁾ vagy a szomszédba, vagy a fürdőbe.²⁾ Mordoftzeff is említi, hogy Szaratov megyében is tartatnak leánytorok, s hogy a menyasszony leánytársai dalolva gúnyolják a menyasszony szüleit, hogy elrabolják tőlök a társukat, a leány maga is sir és dalban szabadsága elvesztésén kesereg.

¹⁾ Wiedemann azonban azt mondja, hogy a menyasszony lakodalom előtt éjjelenként igen gyakran eljár a völegényhez hálai s így feleslegessé teszi a völegénynek rejtőzni a menyasszonytól; de a dolog úgy áll, hogy a völegény az idegenek miatt rejtőzik, az pedig hogyan van a menyasszonyával, másra nem tartozik.

²⁾ Ilyen minden háznál van Oroszországban s külön álló épület.

A Fuchs előadása szerint, a már kihirdetett leány a lakodalom előtt naponként összehívja a barátnéit s együtt sír velök, a völegény pedig az utolsó napon vigad; a menyasszony sirását, jajgatását valóban szomorú hallgatni. Az archangeli pap előadása szerint, a leánynak a kiházasítási ruhák és más házi szükségletek elkészítésére egy egész év engedtetik; varrás közben az övét siratja, barátnékat nem hív magához; leánytorok tehát itt sem tartatnak. A menyasszonyi versek és panaszok igen sokfélék, s mi, hogy némi fogalmat adjunk rólok, itt csak néhányat adunk, maga készítésű alkalmyszerű dalokból. Atyja és anyjához fordulván így jajong a leány:

Megettél éd's atyám, mint falat kenyeret,
Avagy egy korty vizet, lenyeltél engemet,
Kedves atyám, talán sok kenyeret ettem,
Hogy magadtól elűszs, s férjhez adsz engemet?
Mért nem is haltam meg, csecsemő koromban,
Édes anyám hőszín emlőit szoptomban;
Begöngyölve szépen patyolat pólyába
Szálltam voln' le a föld fekete porába.

Fitestvéréhez fordulva, következőleg sír:

Ne neheztelj bátyám, rám boldogtalaura,
Soha zok-szó nem jött ellened ajkamra.
Hisz' asztalnál a fő hely én nekem jutott,
De a kenyér és só, mind ez a tied volt,
Ámde most idegen emberekre hagytok,
Engemet elűztök, s más gondjára bízotok.
Kenyeret és sőt én hogy tudnék ott enni,
Hogyan fogom én ott éltem elviselni;
Fürge lábaimat bilincsekbe verik,
Hőfehér karjaim hátra kötözgetik.

Azután a nőtestvéréhez fordul s azt csak «parjaneí néné»-nek nevezi.

Orloff azt mondja, hogy Szimbirszk megyében a völegény háznépe lakodalom előtt való napon leányokat hív meg magához. A leányok legjobb ruháikba öltözve kezökbe pálczákat vesznek. Illendőségből a pálczák felülről kendőkkel vannak leboritva és szalagokkal ékesítve. A kendőket kellőleg fölczifrázva, a leányok a völegény lakására mennek. Itt aztán a család öregebb tagjai

előtt sorba énekelik: «áldj meg bennünket, ezüst fűrtös öreg, áldj meg bennünket nagy néni, áldjatok meg minket a vendégek hívására. A ti házatok fölött ezüst lánczon függő harang megszólalt; a harang szava a házatok körül messze elhallatszott; ez a harangszó nektek szerencsét jelent.» Az öreg elmondja, mely rokonokat kell meghívni a lakomára, s utóljára megáldván őket oroszul, ezt mondja: «menjetez isten hírével». A leányok kimennek. Mindazoknak, a kiket meghívna, ajándékozni kell nekik valamit. Elvégezvén a hivatást, visszatérnek a leányok a völegény lakására, és ezt énekelik: «nagyon sokat jártunk! mily bámulatos nagy nemzetség! láttunk is elég bajt, övig jártunk a vízben, térdig a pocsolyában.» Erre a völegény anyja ezt énekli: «kedves hűgaim! ti ugyan sok bajt láttatok, de följártatok-e valamennyi rokonságot, s meghívtatok-e mindenkit?» A leányok azt felelik: «valamennyi rokont följártunk, mindnyájan köszöntenek benneteket, s megígérték, hogy eljönnek.» E dolog elvégzése után a leányok egy keveset esznek és sört isznak. Egy keves pihenés után a leányok fürdőt melegíteni mennek a völegénynek, s elmenetelők előtt a család legöregebb tagjától ismét áldást kérnek: «áldj meg minket, ezüsthajú öreg, szerencsés és jó fürdő készítésére!» Az öreg oroszul mondja: «menjetez isten hírével.» E közben a nőszemélyek azoktól a házaktól, melyeket a leányok meghívtak a lakodalomra, mindenféle eleségnomüeket, u. m. szemes eleséget, vaját, tojást, húst stb. hordanak. A völegény atyja barátságosan fogadja őket, korty pálinkát ad nekik s asztalhoz ülteti őket. Mihelyt a meghívott nőszemélyek mind együtt vannak a völegény lakásán: a család legöregebbik nőtagja egy arsin hosszú süteményt tesz az asztalra, melybe bellelésül: első rétegnek kása, azonfelül tojásréteg, kemenczében szárított turó, ismét azon tojás és kása van belesütve. Fölülről ez a sütemény tojással van bekenve, s ékítésül ivópoharakkal, bolyegekkal, és kanalakkal felczifrázva. Midőn e süteményt behozzák és az asztalra teszik, a leányok könnyörögni kezdenek, ezt énekelvén; «Adj isten szerencsét ez órában, őrizz meg teremtő a rosszakarató embertől, adj a völegénynek bő termést és nyájszaporodást.» Ennek utána a sütemény hosszában és széliben darabokra vágatják s a nők evéshez és iváshoz s vigadáshoz fognak. A terüsvszki erzáknál, mint Melnikoff P. I. értesít, lakodalom előnapján szokásban van a «sirató nap».

Már e nap estéjén összegyűlnek a menyasszony rokonai ugyan ő nála: némelyek fürdőt melegítenek neki, mások a haját fonják fonatokba, a menyasszony pedig ül és keservesen sir. Kijövén a menyasszony a fürdőből, hol a barátnői mosogatják, s rendbe hozzák a hajfonatát, mindnyújan együtt vacsorálnak és lakodalmi dalokat fujnak; férfiak itt ninesenek jelen. A leányok és a menyasszony egész éjjel nem feküsznek le, hanem kendőkbe piros papírost varrnak. A kendők a menyasszony ajándékai. Korán reggel a menyasszony szüleihez megy s térden állva kéri áldásukat. Kinyervén az áldást, a hátulsó ajtón kimegy a mezőre, s mélyen meghajtván magát ötször kelet felé, ez imádságot olvassa: «áldj meg engem atya, áldj meg engem anya, áldj meg nedves földanya, áldj meg ég és föld. Most megyek a jó áldást kérni.» Azután haza megy, a szoba közepére ül, és sir, barátnői körülveszik, dalolnak és sirnak. Ezután a leányok a menyasszonyt hónyánál fogva, a szomszédos házba viszik. (Arzamasz kerületben a menyasszonyt férfiak nemez takaró alatt viszik.) Kijövén a kapun, a menyasszony ismét ötször mélyen meghajtja magát, és meglátván a reggeli pirkadatot, ezt mondja: «virradat anyám, áldj meg engem piros napoddal, ragyogó aranyoddal és tündöklő esillagaiddal. Nekem föltámad a hajnal — atyám pedig elűz, a szép nap följön — szabadságom elvész.» A mint a menyasszony e mondókáját elmondotta, mindnyújan a mellékszobába mennek, s mikor a nap egészen fölkel, a menyasszony leánybarátjaival együtt haza megy. Őket a menyasszony anyja fogadja, asztalhoz ülteti és lepénynyel kínálja. Azután a menyasszony leánybarátjaival együtt a rokonsághoz (legelőbb szüleihez és így tovább) megy lepényre, s azután sorba mindenik leánybarátjához. Itt lepényen kívül pálinkát, sört és tojás-süteményt adnak. Az utczán a menyasszonyt leánypajtásai hónyánál fogva viszik, ismét elmondja, hogyan adták el őt egy nagy hírű házhoz. Leánypajtásai vigasztalják, hogy édes anyja meg fogja őt látogatni s kalácsot hoz neki. Följárván így valamennyi rokonát, menyasszony és leánypajtásai még a nap fönlétében visszatérnek a menyasszony lakására, felöltöztetni őt a «nagy áldás»-ra, annak minden szertartásaira, az úgynevezett: «Kutazó»-ra, mely ma csak is lakodalmak alkalmával szokott előfordulni. A leányok a menyasszonyt hónyánál fogva viszik, az anyja elibe jön, kenyeret tesz az asztalra,

sótartót, fazék kását, tojás-süteményt, egy sült tojást, meggyújtja a gyertyát a szent képek előtt, melyek előtt háromszor hajtja meg magát egész a földig. A menyasszony sirva jő az asztalhoz, az atya pure sörrrel kínálja egy merítő kanálban, melynek nem szabad telve lenni, és így szól: «ime gyermekem, nesze ez a munkáért, igyál, a mennyi tetszik». A menyasszony sirva panaszkodik, hogy a sört nem adták neki, tölt kanállal, diesérgeti a munkásságát és alázatosságát, s kéri hogy megvendégesse a barátnőit, mint a kik őt lepénynyel vendégelték és hófehér kezökön hordozták. A menyasszony nem iszik az anya által kínált sörből, azt mondván, hogy az ő kínálta sörből innia annyi volna, mint őn szívét «megrepszteni». Az atya e közben asztalhoz megy s mellére tevén a kezét, sirni kezd; a menyasszonyt leánybarátai hónyán fogják és atyjához viszik. A menyasszony ezúttal oroszul mondja ugyan a mondókáját, de föltehetni, hogy némely részletek tisztán mordva nyelvűek benne, minthogy azokat az erkölcsöket rajzoló minden epikai és lírai mordva dalokban föltalálhatni:

Állj meg atyám, állj meg, ne félj atyám tőlem,
Állj meg kegyes napom, ne irtózzál tőlem!
Ime hozzád jövök áldásodat kérni.
Kérésem sem telked, sem én dolgom nézi,
Addsa jó áldásod most immár én neked,
Idegen atyához és anyához mennom.
A felső ablakból nézz ki a mezőre
S lásd ott a szép napot, tekints a diesőre.
Fenn a magas égen az áldott nap fénylik,
Ott kint a sík mezőn egy szép nyírfa díszlik,
Tarka levelei szélben lengedeznek
Széltől és vihartól földre hullnak, esnek.

Állj meg atyám, állj meg, ne nézd már a napot,
Ne vizsgáld a szépet, az éger ragyogót!
Hisz ott nem is a nap, nem az áldott fénylik,
Nem a fehér kőgü sudar nyírfa díszlik,
A te leánygyermeked, ő áll te előtted.
Mielőtt elhagyna, búcsút venni tőled.
Nem tarka levelek lengenek a szélben,
Nem is azok hullnak a földre korántsem,
Gyermeked arczáról hullnak forró könnyek,
Forró könnyek hullnak s a földre peregnék.
Állj meg atyám, állj meg! ne félj kegyes tőlem!
Életelő napom, ne irtózzál tőlem!

Kenyeredéért, sódéért, étel-italodéért,
Lábadhoz borulok oktatásaidéért,
Ezüst kezeidet ezerszer esókolom,
Nem kimélem ékes ünnepi kutaxóm;
Lábadhoz borulok, add áldásod nekem
Kezeid esókolom, magam nem kimélem!
Aldj meg édes atyám, idegennel élnem
Idegen ház dolgát, munkáit intéznem.

E versek után a menyasszony atyjának lábaihoz borul, fejét a térdére hajtja s kezeit esókolja. Ezután új mondóka következik: «szerető szivedre szorítsd leánygyermeked, oltalmadat kérem, áldd meg tengyermeked! Hatalmas válladra tehetem-e kezem, hajtsd keblemre fejed, szabad-e esdenem?» Az atya leve-szi a polcra a szent képet, leányának a fejére illeszti és így szól: «Áldjon meg téged az isten, valamint én is megáldalak.» A menyasszony erre megcsókolván atyját, ismét sirni kezd és azt mondja: «most pedig atyám, édes anyámhoz megyek.»

Kedves lány barátim, jó szomszédim nekem,
Oszoljatok immár, szöledjetez innem
Megyek már az áldott, kemencez-anyához
Mondják, anyám ott áll, s oda vár magához.

Édes anyja csakugyan a kemenczénél áll és így felel a leányának:

Jöszte jó gyermekem, jér ide galambom,
Akaratod a míg szabad én gyémántom,
Édes anyád ime az anya-pestnél áll,
Jöszte a szívenre, mielőtt elválnál.

Midőn anyja megáldotta a fentemlített mondókát mondja ismét. Ezután a menyasszony a leányt, ezt leánybarátai hónyán fogják és a szomszéd telekre viszik, a menyasszony pedig e szavaiban kesereg: «nem kellett atyámnak, megharagudott rám édes anyám, megáldottak idegenekkel élnem, idegenek dolgait végezmem.» A szomszéd telken leánybarátai levetkőztetik a menyasszonyt, s az éjjel-nappali járás-kelés és dalolástól kimerülve, mind nyájau feküdni mennek.

Mint már fentebb is említém, a moksa nép a leánytorokat nem tartja szokás-követelte különleges vendégségek gyanánt, és kutatásaimban úgy tapasztaltam, hogy kézfogón és lakodalom

között a menyasszony leánybarátai ez egész idő alatt összegyűlnek nála és segitének neki a ruhái varrásában; némely helyeken e varrás-lakomákra hívás nélkül járnak az illetők, másutt meghívják az ismerősöket, rokonokat, nős férfiakat, leányokat és fiatal embereket s ott aztán megtartják a leánytorokat egészen úgy, mint az erzáknál. Az erza nép azonban e leánytorokat ősrégi szokáskövetelte lakodalmi részleteknek tartja, a mint ezt az ily lakomák sajátosságos jelképies teendőiből is láthatni; mindazáltal, mint a fentebbiekből is láthattuk, az erza nép sem mindig tartja ezeket a lakodalmak mulhatatlan kiegészítő részének, hanem csak u. n. «poszoblyamának» segítségnek tekinti. Ott, a hol e lakomák még nem vesztek el ősrégi jelképes mythologiai jellegöket, a lakodalmat megelőző napon korán reggel kezdődnek; mihelyt a menyasszony fölkel s felöltözködött, egészen hétköznapi ruhában barátaihoz megy, a kiket aztán meghív magához segíteni varrnivalójában és vidítani a szomorúságában. Akkor is, midőn a lakmározásokra férfiak is hivatnak meg, maga megy a menyasszony meghívni az illetőket; ha a lakoma csak közönséges «poszoblyama», akkor a meghívás a kézfogás utolsó napján történik. Leánybarátai tetetik magokat, mint ha mit sem tudnának az ő férjhez meneteléről, faggatják s ígérnek, hogy semmi szín alatt nem beszélnek ki a dolgot rossz akaratú embereknek; ugyanakkor jóakarata jeléül valamennyi leánypajtása rákaszt valamit saját ékszereiből a menyasszonyra; utóbb mindezeket visszaadja ugyan, mindazáltal mégis minél több ily ékszert aggatnak reá, annál nagyobb tisztesség az reá nézve, mert az ékszerek nagy mennyisége azt mutatja, hogy sok jó barátira tudott szert tenni. A Tetuski kerületben az a szokás van, hogy a menyasszony a völegény jelenlétében leveti magáról ezeket az ékességeket, visszaadja leánytársainak, a völegénynek pedig önrészéről ajándékokat, legtöbbször édességeket kell nekik adni, de pénzt is, a Kuzneczký és Ardatovszki kerületben, Szimbirszk megyében, mintegy 3—5 kopékát. Minthogy a tatároknál semmi ilyes szokás nem létezik, teljességgel nem lehet fölteni, hogy a tetuski karataiak ezektől kölcsönöztek volna e szokást. A leánypajtások nem kísérik haza a menyasszonyt, hanem lehető hamar kiki fölkészül, s egyenest a menyasszony szobájába mennek, a hol elhelyezkednek s az előházban vigyázzák, mikor jön meg a menyasszony. Mihelyt észreveszik,

hogy közeledik, bezárják az ajtókat s nem eresztik a lakására, mert ő férjhez megy és így megcsalta őket, s azért a menyasszony és a leányok közt ily párbeszéd támad: «Ki ton uljat? Tehter Kato.» — «Af uljat ton Kato tehter, ton uljat Katava.»¹⁾ — «Afuljan Katava.» — «Afszodatadiz, prokszimimize, kulovtimize, Katonok.» Magyarul: «Te ki vagy?» — «Kata leány.» — «Te nem vagy Kata leány, te Katasszony²⁾ vagy.» — «Én nem vagyok Katasszony.» — «Nem ismerünk, mi a mi Katánk áldomását (kézfogóját) megittuk, már el is vitték.» Mikor aztán így sokáig ellenkedtek vele, s a menyasszony sok ízben erősítette, hogy ő valóban az ő boldogtalan Kata barátjok, a kit rossz emberek el akarnak szakítani leánybarátjaitól, ezek végre megengesztelődnek s kinyitják neki az ajtót. Mihelyt a menyasszony a házba jut, tüstént a ládájához megy, egy magakészítette inget vesz ki onnan, s valami vén anyóka által elküldi a vőlegénynek. A vőlegénynek ez inget lakodalom napján magára kell venni, s ugyanakkor annak, a ki elhozta, valamit, leginkább pénzt kell ajándékoznia. Estefelé megkezdődik a dolog és a menyasszony magasztalása. A menyasszony, arezát a kályha felé fordítva, leüla a lőczára és semmi dologhoz nem nyúl, hanem időről-időre sirva fakad, s versekben felel nekik, azt mondván, hogy ő korántsem érdemli meg azokat a dicséreteket, melyekkel barátai oly túlságosan magasztalták, s hogy nálok nélkül bizonyosan olhervadt volna bánatában. Leánybarátai ugyanekkor ismét magasztalják az ő testi és lelki szépségét, s mindenképen kiemelik az ő tökéletes voltát. Hogy némi fogalmat adjunk e magasztalásokról, közlünk itt egy az erza népnél igen elterjedt dalt, melyet történetesen a lukojanovszki kerületben hallottunk.³⁾ Némely helyeken a menyasz-

¹⁾ A mordvin «Katavának» a báró Radvánszky Béla kiadta *Magyar családélet és háztartás XVI. és XVII. században* ez. mű II. köt. 33—50. lapján (Zabandini Horváth Mátyas és testvére Kata, Károlyi Mihályné kötött megejtett esküvő 1579. máj. 26.) az ott igen sokszor s mindig így «Katasszony» szavában teljes megfelelőjére találtam s azért a «Kato tehter» «Kata leány»-nak ollenkezőjét képező «Katavát» ezzel adtam vissza.

²⁾ A menyasszony barátjainak ome szavai nyilván mutatják, hogy a menyasszony a kézfogó (eljegyzés) után valóban asszonynya lett, s hogy emélfogva az «áldomás-ivás» vagyis kézfogó a lakodalom főmozzanatának tartandó.

³⁾ Katánk szelid mint a bárány
Katánk szép mint a nap,

szonynak a leánytorra kifűzött napon rokonainál és ismerőseinél búcsulátogatást kell tennie; nem megyen magában, hanem vagy ftestvére, vagy valamely legközelebbi rokonfiú, legtöbbször két rokon fiatal ember társaságában. A menyasszony lábszárai úgy körül vannak pólázva, hogy alig mozdulhat. Hétköznapi ruhát visel, mert bár manapság a lakodalomnak nem jelképezik a leánynak szüleitől való erőszakos elrablását, mindazáltal a népnél fenmaradt még a régi erőszakos szokás emlékezete, a mi természetesen nem történt ünnepi diszruhában, ennek az emlékét őrizi a menyasszony hétköznapi köntöse. Oda hagyván a szülei házat, a menyasszonynak háromszor kell a föld felé hajolnia e szavakkal: «föld, föld, tarts engem, szél, szél, vigy engem.» — Ezután a küszöb alól egy csipetnyi port vesz s a keblébe hinti. Fejét a mellére lehajtva, a menyasszony most ismerőseihez és rokonaihoz megy, mindnyájától búcsút vesz, s jó akaratukért köszönetet mond: tudatja velök, hogy férjhez megy, s keservesen panasolja a sorsát, mely kényszeríti őt elhagyni őket, s új szolgálai életet kezdeni; most aztán a kísérői hőnyon fogják és sietséggel kiviszik a szobából, ezután más házhoz mennek s szintén azonkép cselekesznek. Ezeknek a kísérőknek ezéjútal nem tudjuk teljesen fölfogni, ámbár némely helyeken fenmaradt azon szokás, hogy a menyasszony kísérőjeül a vőlegény testvérét, vagy közelrokonát választják, azon véleményre enged következtetni, hogy a menyasszony kivezetése a mordva népnél régente divatozott erőszakos nászülés módját mutatja. Estére a menyasszony szülei lakására megérkezik, az ő leendő ipja magával «pure-sört» hoz, megvendégeli a sörrrel a menyasszony szüleit, a sört almafa merítő kanálból itatván, mely régenten fontos eszköz volt a könyörgésekben és áldozatokban; az első kanál tartalmát a menyasszonynak nyújtja, a kinek azt fenéig ki kell üríteni. Leendő ipja e szavakkal nyújtja, azt neki: «milyen jó a «pure-sör» — legyen életed olyan jó, — a mint a sör erős, — legyen szerelmed olyan erős. A mint a «pure»

Katánk feje mint a virág,
Katánk emlői mint dombok,
Katánk lábai mint a tölgyfák,
Katánk kezei kiesínyek, mint gyermeknek,
Katánk termete mint a hársfa,
Valamint a hársfa, úgy nem hajlik,
Valamint a hársfa, úgy nem ing meg.

győztes, — győzd le a bánatot. A mint a «pure» tiszta, légy te is oly tiszta. A mint a sör gazdag leveleiben, — légy te is oly gazdag gyermekekben. A mint a «pure» gazdag komlóban, — légy te is oly gazdag nyájaidban». Elmondván e szent példázatot, leendő ipja újjait a «puresörbe» mártja, s a menyasszonyt megfőcskendi vele; azután a merítő-kanalat tele meríti és a menyasszonynak nyújtja, a kinek ezt egyszerre ki kell ürítenie. A jelenet végeztével a leányok a lóczákra ülnek, dologhoz fognak, avagy annak hiányában dalolnak vagy beszélgetnek.

JELENTÉS

UJHELLÉN MUNKÁKRÓL.

Dr TÉLFY IVÁN

L. TAGTÓL.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1887.